

Žurnalas KARDAS įsteigtas Lietuvoje 1925 m. Leistas iki 1940 m.
Atkurtas 1989 m. 2023 m. Nr. 2 (498)

TURINYS

Lietuvos laisvės lyga: 2
45-osios sukaktuvės

Lars Møller „Jėgeris 200“. IV dalis 12

Karininkas Petras Tarasenka 24
ir Alanta. I dalis

Žurnalą rengia Lietuvos kariuomenės kanceliarijos Karinės periodikos redakcija •
Adresas: Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius; tel. (8 5) 210 3897; el. p. Darius.Varanavicius@milt.lt
• Leidėja – Krašto apsaugos ministerija. Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa
su autorių nuomone. Nuotraukos, rankraščiai negrąžinami ir nerenzuojami •
Tiražas 3 000 egz., ISSN 1392-9437, GL-304 • Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo
kartografinis centras, Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r. • I ir IV viršeliuose –
Lietuvos ypatingojo archyvo nuotr.

Pirmasis viešas LLL mitingas, skirtas 1941 m. masinių trėmimų į Sibirą aukoms atminti. Vilnius, Gedimino (dabar Katedros) aikštė, 1988 m. birželio 14 d. Per mitingą LLL narys, buvęs partizanas, politinis kalinys Leonas Laurinskas (1926–2013) pirmą kartą viešai iškėlė tuomet draudžiamą Lietuvos trispalvę.

1978 m. birželio 15 d. buvo įkurta Lietuvos laisvės lyga (LLL) – vėlyvojo sovietmečio neginkluoto pasipriešinimo pagrindžio organizacija. Prieš penkerius metus, 2018-aisiais, minint LLL 40-ąsias įkūrimo metines, Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė pažymėjo šios organizacijos svarbą: „1978 m. birželį užgimusį Lietuvos laisvės lyga, vedama laisvės ir teisingumo troškimo, nutiesė kelius į Sąjūdį ir Kovo 11-ąją. Nepriklausomybės šauklių balsas rado atgarsį žmonių širdyse ir demokratiją branginančioje tarptautinėje bendruomenėje. Mūsų atmintis saugos jų tikėjimo ir drąsos pavyzdį.“

LIETUVOS LAISVĖS LYGA: 45-OSIOS SUKAKTUVĖS

LLL įsteigimas susijęs su pagrindinio anti-sovietinio leidinio „Laisvės šauklys“ leidyba. 1976–1977 m. Vilniuje buvo išleisti 5 šio leidinio numeriai. „Laisvės šauklys“ skelbė siekį atkurti Lietuvos nepriklausomybę, kėlė sovietinės okupacijos ir represijų klausimus.

Vienas šio leidinio iniciatorių, leidėjų bei straipsnių autorių buvo Kęstutis Jokubynas, už pasipriešinimą sovietiniam režimui 17 m. kalėjęs lageriuose. Straipsnius leidiniui taip pat rašė už antisovietinę veiklą kalėjęs Antanas Terleckas, Julius Sasnauskas, Stasys Stunguryš, paramą teikė Vytautas Bogušis, Andrius Tučkus ir kiti.

1977 m. rugpjūtį KGB susekus leidėjus, „Laisvės šauklys“ nustojo eiti, tačiau jo skelbtos idėjos ir toliau buvo puoselėjamos „Laisvės šauklio“ leidybinės grupės su A. Terlecku priešakyje 1978 m. įkurtos pagrindžio organizacijos – LLL – pastangomis.

1978 m. birželio 15 d. buvo priimta Lietuvos laisvės lygos Deklaracija. 1978 m. rugpjūtį ji publikuota Lietuvos pagrindiniame leidinyje „Aušra“ Nr. 12/52, o 1979 m. kovą – Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) leistame žurnale „Pasaulio lietuvis“ Nr. 3/113.

LLL organizuota SSRS ir Vokietijos 1939 m. slaptuosius susitarimus ir jų pasekmes smerkianti teatralizuota eiseną Gedimino prospekte. Vilnius, 1989 m. birželio 14 d.

Deklaracijoje buvo aiškiai nurodytas organizacijos tikslas – Nepriklausomos Lietuvos atkūrimas – ir uždaviniai: religinės, tautinės ir politinės tautos sąmonės ugdymas, Lietuvos laisvės klausimo kėlimas tarptautiniuose forumuose.

Viena iš LLL veiklos krypčių buvo Molotovo–Ribbentropo pakto slaptųjų protokolų, kurių egzistavimą Sovietų Sąjunga (SSRS) neigė, viešas paskelbimas ir siekimas, kad jie taptų negaliojančiais.

LLL nebuvo griežtos narystės ir formalaus vadovo. Uždaviniams įgyvendinti sukurta Tautinė taryba, sudaryta iš: LLL įkūrėjo A. Terlecko, V. Bogušio, J. Sasnausko, A. Tučkaus, Angelės Ragaišienės, Elenos Terleckienės, Eleonoros Sasnauskaitės, taip pat buvusių politinių kalinių: Jono Pratusėvičiaus, Romualdo Ragaišio, Vlado Šakalio, Jono Volungevičius ir kt.

1979 m. rugpjūčio 3 d. LLL narys Algirdas Statkevičius parengė vieną iš svarbesnių organizacijos dokumentų „Moralinį ultimatumą TSRS vadovybei“, šis buvo paskelbtas pagrindžio leidinyje „Aušra“. Ultimatumė buvo plačiai išdėstytos Lietuvos okupavimo ir inkorporavimo į SSRS aplinkybės, aprašyti sovietų okupacinės valdžios nusikaltimai, pareikalauta viešai paskelbti slaptuosius SSRS ir Vokietijos susitarimus, nutraukti

Lietuvos okupaciją ir atlyginti padarytą žalą.

1979 m. rugpjūčio 23 d. LLL inicijavo pritarimą parašais parengtam kreipimuisi į Tarybų Sąjungos, Vokietijos Federacinės Respublikos, Vokietijos Demokratinės Respublikos Vyriausybės, Suvienytyjų Nacijų Organizacijos (dabar – Jungtinės Tautos (JT), – red. past.) Generalinį sekretorių Kurtą Valdheimą, šalių, pasirašusių Atlantos chartiją, vyriausybės. Dokumentą pasirašė 35 lietuviai, 6 latviai, 4 estai, todėl jis buvo pavadintas Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumu.

Memorandumo tekstą paskelbė užsienio radijo stotys ir pagrindžio spauda. Kreipimąsi parašais parėmė Rusijos disidentai Jelena Boner, Andrejus Sacharovas, Tatjana Velikanova ir kiti.

Pagrindinis Memorandume iškeltas reikalavimas buvo paskelbti negaliojančiais Molotovo–Ribbentropo pakto slaptuosius protokolus nuo jų pasirašymo momento, iš Baltijos šalių išvesti okupacinę kariuomenę, taip likviduojant abiejų diktatoriškų režimų suokalbčio padarinius šiame regione.

Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandumo pagrindu Europos Parlamentas 1983 m. sausio 13 d. priėmė rezoliuciją, kurioje konstatuotas Baltijos tautų neteisėtas prijungimas ir priimtas nutarimas šią rezoliuciją siųsti

JT Dekolonizacijos subkomitetui.

1979 m. KGB suėmus A. Terlecką ir J. Sasnauską, LLL veikla beveik nutrūko. 1980 m. V. Bogušio, Roberto Grigo, V. Šakalio pastangomis buvo dar išleisti trys „Vyčio“ numeriai. Tais

LLL mitingas Vilniuje prie A. Mickevičiaus paminklo, skirtas Molotovo-Ribbentropo pakto slaptiesiems protokolams pasmerkti. 1987 m. rugpjūčio 23 d.

pačiais metais V. Šakalys, bėgdamas nuo KGB persekiojimo, nelegaliai kirto SSRS ir Suomijos sieną, iš kur patekęs į Švediją pasiprašė politinio prieglobsčio, vėliau išvyko gyventi į JAV.

1985 m. SSRS paskelbus „perestroiką“ ir pradėjus įgyvendinti ekonomines ir politines reformas, visuomenės gyvenimo liberalizavimas Baltijos respublikose skatino tautinio atgimimo judėjimo atsiradimą, į šią veiklą aktyviai įsitraukė ir nepriklausomybės idėją palaikę buvę politiniai kaliniai ir tremtiniai.

1987 m. pavasarį A. Terleckui grįžus iš tremties, LLL veikla atsinaujino. LLL 1987 m.

rugpjūčio 23 d. Vilniuje prie Adomo Mickevičiaus paminklo surengė pirmąjį viešą valdžios nesankcionuotą protesto prieš Molotovo–Ribbentropo paktą mitingą. Mitinge buvo pasmerkti 1939 m. pasirašyti SSRS ir Vokietijos sutarčių slaptieji protokolai, pareikalauta iš Lietuvos išvesti sovietinę kariuomenę, atkurti Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Mitinge dalyvavo apie 250–300 žmonių, kalbėjo Felicija Nijolė Sadūnaitė, kunigas R. Grigas ir kiti.

Sovietinės Lietuvos spauda, radijas ir televizija, Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto nurodymu, surengė didelę mitingo dalyvių pasmerkimo ir jų šmeižto kampaniją, mitingo dalyviai buvo svarstomi darbo kolektyvuose, at-

leidžiami iš darbo.

Tačiau LLL viešai pademonstruotas antisovietinis nusistatymas turėjo įtakos tolimesniam Lietuvos žmonių tautinės savimonės augimui, siekiui sužinoti tiesą apie savo praeitį, be baimės kovoti už nepriklausomybę.

1988 m. gegužės 22 d. Vilniuje, Gedimino (dabar Katedros, – red. past.) aikštėje, LLL surengtą mitingą, skirtą pirmą kartą viešai paminėti 40-ąsias masinio Lietuvos gyventojų trėmimo 1948 m. gegužę metines, jėga išvaikė milicija. Tačiau to nepabūgę disidentai: N. Sadūnaitė, V. Bogušis, R. Grigas ir A. Terleckas 1988 m. birželio 14 d. Vilniuje, Gedimino aikštėje, vėl surengė viešą mitingą, skirtą 1941 m. masinių trėmi-

mų į Sibirą aukoms atminti. Šio mitingo dalyvis partizanas, politinis kalnys Leonas Laurinskas pirmą kartą viešai iškėlė tuomet draudžiamą Lietuvos trispalvę vėliavą.

Stiprėjant tautiniam atgimimui, po dešimtmečio nelegalios veiklos LLL 1988 m. liepos 3 d. pareiškė išeinanti iš pogrindžio, paskelbė savo programą ir sudarė Laikinąją tarybą iš 18 asmenų, tarp kurių buvo A. Terleckas, V. Bogušis, E. Krukovskis, E. Sasnauskaitė, G. Šakalienė ir kt.

LLL rėmėjų grupės įsisteigė Kaune, Šiauliuose, Telšiuose, Kretingoje bei kituose Lietuvos miestuose. LLL leido ir savo poziciją dėstė informaciniame biuletenyje „Lietuvos laisvės lyga“ (vėliau – „Laisvės šauklys“), leidinyje „Vytis“. Informaciją apie LLL veiklą nuolat transliuodavo Laisvosios Europos radijas, radijo stotis „Amerikos balsas“ ir kt.

„Perestroiką“ LLL vadino okupacinės administracijos aneksuotų teritorijų valdymo „tobulinimu“, sudarant iliuziją, kad pavergtos tautos turi teisę pačios kurti įstatymus. LLL reiškė radikalią poziciją, kad lietuvių tauta turi teisę pati, nepriklausomai nuo okupacinės valdžios, spręsti savo likimą ir nedelsiant atkurti nepriklausomą Lietuvą ne SSRS sudėtyje.

LLL laikėsi nuostatos, kad nuolaidos agresoriui yra pavojingos ir negalima kartoti klaidų, padarytų 1940 metais. LLL stėjo į atvirą konfrontaciją su LSSR oficialiąja valdžia, deklaravusia „suverenitetą SSRS sudėtyje“, Komunistų partiją vadino nusikalstama struktūra, kurią reikia uždrausti.

LLL, kaip ir 1988 m. birželį įkurtas pilietinis judėjimas – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis (LPS), laikė neteisėtai Molotovo–Ribbentropo paktą ir jo slaptuosius protokolus bei jų padarinius Lietuvos nepriklausomybei, tačiau LLL kritikavo Sąjūdį už „SSKP pradėto socialistinio visuomenės pertvarkymo“ rėmimą ir „didesnio Lietuvos politinio, ekonominio ir kultūrinio savarankiškumo SSRS sudėtyje“ skelbimą, bendradarbiavimą su Komunistų partija ir okupacine valdžia, už delsimą atvirai paskelbti politinį tikslą likviduoti Molotovo–Ribbentropo pakto pasekmes – okupaciją, aneksiją, be to, atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę ne SSRS sudėtyje.

Nors LPS, vengdamas galimų valdžios represijų, nepritarė radikalios LLL akcijoms ir laikėsi atokiau nuo disidentų, tačiau LLL veikla turėjo įtakos radikalesnės Sąjūdžio politikos formavimuisi. Lietuvos SSR valstybės saugumo komiteto (KGB) 5-osios tarnybos (ideologinė kontržvalgyba) viršininkas E. Baltinas 1988 m. rugpjūčio 2 d. respublikos KGB vadovų pasitarime pareiškė, kad tarp Sąjūdžio aktyvistų yra tokių, kurie „svajoja apie Lietuvos išėjimą iš SSRS“ ir „tokia jų orientacija tampa patrauklia užkietėjusiems nacionalistams ir klerikalams kaip Terleckas, Bogušis, Pečeliūnas, Puzonas, Grigas ir daugeliui kitų antitarybinių elementų...“, todėl „viena iš svarbiausių KGB užduočių yra neleisti suartėti į ekstremizmą linkstantiems Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariams ir nacionalistams, legalizuoti operatyvinius duomenis apie jau esančius jų tarpusavio kontaktus jų kompromitavimui prieš kitus Sąjūdžio aktyvistus ir plačiąją visuomenę“.

1988 m. rugpjūčio 30 d. Sąjūdžio iniciatyvinė grupė susitiko su LSSR KGB pirmininku E. Eismuntu. Šis ragino „Sąjūdžio žiniose“ paskelbti, kad „Sąjūdis neturi jokių reikalų su Lietuvos laisvės lyga ir nepripasidėdavo prie jų akcijų, Sąjūdžiui nepriimtina jų programa, kurioje jie numatė atstatyti Lietuvą 1939 m. ribose“. LSSR KGB 5-oji tarnyba jau buvo pradėjusi ir 1988 m. rugpjūčio 1 d. užregistravusi grupinio operatyvinio ištirimą bylą „Svita“ – buvo renkama medžiaga apie LLL veiklą („antisovietinė agitacija ir propaganda rašytine forma“) ir jau anksčiau operatyvinėje KGB įskaitoje buvusius jos narius „lietuvių na-

cionalistus“: A. Terlecką („Demagogas“), V. Bogušį („Bojarinas“), A. Tučkų („Pažas“).

Informaciją apie LLL veiklą KGB teikė agentai „Architektas“, „Antakalnis“. Įvairaus pobūdžio operatyvinės įskaitos bylos buvo pradėtos Arnoldui Taujanskui, Leonardui Vilkui, Gintarui Šidlauskui ir kitiems LLL nariams. Tikėtina, kad KGB surinkta medžiaga ateityje galėjo būti panaudota kaip pagrindas aktyviausiems LLL nariams iškelti baudžiamąsias bylas. Lietuvos komunistų partijos ideologai savo kontroliuojamoje spaudoje visai mėgino kompromituoti LLL, prevencinėmis priemonėmis stengėsi sutrukdyti šios organizacijos rengiamas akcijas.

1989 m. LLL nepriklausomybės idėjas jau skelbė daugiataktantiniuose mitinguose, nukreiptuose prieš Molotovo–Ribbentropo paktą bei jo pasekmę – Lietuvos okupaciją. 1989 m. LLL pirmoji paragino boikotuoti šaukimą į sovietinę okupacinę armiją bei rinkimus į SSRS liaudies deputatų suvažiavimą.

LLL pirmą kartą okupuotoje Lietuvoje surengė viešą ginkluotos rezistencijos dalyvių – Lietuvos partizanų – pagerbimo mitingą prie buvusios NKVD–MGB Varnių valsčiaus poskyrio būstinės, Varniuose pastatė pirmąjį paminklą, skirtą 1944–1965 m. laisvės kovose žuvusiems partizanams atminti.

1989 m. gegužę LLL inicijavo parašų dėl okupacinės armijos išvedimo iš Lietuvos rinkimą, vėliau prie šios akcijos prisijungė ir LPS. Buvo surinkta ir SSRS Aukščiausiajai Tarybai įteikta 1 mln. 650 tūkst. parašų.

LLL keliamos nepriklausomybės idėjos nesustabdomai plito visoje Lietuvoje. 1989 m. LPS, Latvijos ir Estijos liaudies frontų inicijuotoje Baltijos kelio akcijoje, skirtoje Molotovo–Ribbentropo pakto 50-mečiui paminėti, dalyvavo apie milijoną trijų Baltijos šalių gyventojų ir pasauliui parodė, kad nepriklausomybės siekia ne pavieniai „ekstremistai“ ar tautiniai judėjimai, bet visos Baltijos respublikų tautos.

1989 m. rugpjūčio 23-iają, Baltijos kelio akcijos dieną, vykusiame LPS posėdyje buvo priimtas pareiškimas, kuriame numatytos gairės siekti Lietuvos nepriklausomybės pirmiausia likviduojant Molotovo–Ribbentropo pakto pa-

darinius Lietuvos valstybingumui. Šiuo pareiškimu buvo išsakytas Lietuvos nepriklausomybės siekis, kurį prieš dešimtmetį LLL paskelbė Keturiasdešimt penkių pabaltiečių memorandume.

1989 m. gruodį SSRS liaudies deputatų suvažiavimui buvo pateiktos Lietuvos, Latvijos ir Estijos deputatų iniciatyva sudarytos komisijos, pirmininkaujamos Aleksandro Jakovlevo, išvados ir priimtas nutarimas, kuriuo SSRS ir Vokietijos 1939 m. pasirašytos nepuolimo sutarties slaptieji protokolai buvo pripažinti teisiškai nepagrįstais ir negaliojančiais nuo pasirašymo momento. Tačiau SSRS nesiruošė likviduoti Molotovo–Ribbentropo pakto pasekmių ir toliau traktavo Lietuvą kaip vieną iš sąjunginių respublikų.

LSSR KGB 1989 m. ataskaitoje konstatavo, kad KGB veikla siekiant kontroliuoti ir lokalizuoti Lietuvos atgimimo judėjimą, sustabdyti Lietuvos valstybingumo atkūrimo procesą buvo neefektyvi.

1990 m. sausį Sąjūdis rinkimų į LSSR Aukščiausiąją Tarybą programoje deklaravo svarbiausius uždavinius – Lietuvos valstybės atkūrimą, tarpvalstybines derybas su SSRS dėl sovietų

kariuomenės išvedimo iš Lietuvos. LLL, laikydamasi nuostatos, kad rinkimai yra neteisėti, nes vyksta okupacijos sąlygomis, savo atstovų rinkimuose į LSSR Aukščiausiąją Tarybą nekėlė, tačiau agitavo rinkėjus balsuoti prieš Komunistų partijos narius, nes Lietuvos komunistų partija, net ir atsiskyrusi nuo SSKP, deklaravo „nepriklausomybę SSRS sudėtyje“.

Pirmuosiuose laisvuose ir demokratiškuose rinkimuose laimėjo Sąjūdžio iškelti ar remti kandidatai. Naujai išrinkta Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. priėmė aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“. LLL kreipimesi į lietuvių tautą išreiškė paramą Aukščiausiosios Tarybos pastangoms atkurti realią Lietuvos valstybės nepriklausomybę ir pareiškė pasitikėjimą Aukščiausiosios Tarybos pirmininku prof. Vytautu Landsbergiu.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, LLL, A. Terlecko teigimu, kovojo su prosovietinių jėgų pastangomis trukdyti atkurtos valstybės stiprinimo darbus. LLL 1995 m. įsiregistravo kaip politinė partija, 2001 m. įsiliejo į Lietuvos dešiniųjų sąjungą, o 2003 m. nutraukė savo veiklą.

PARENGĖ DALIUS ŽYGELIS

LIETUVOS LAISVĖS LYGOS DEKLARACIJA

1975 m. rugpiūčio 1 d. 35 valstybių atstovai Helsinkyje pasirašė saugumo ir bendradarbiavimo Europoje baigiamąjį aktą. L. Brežnevas išvakarėse pareiškė, kad „su pasitarimo rezultatais yra susiję lūkesčiai ir viltys, kurių nebuvo sukėlusì nė viena kita kolektyvinė akcija laikotarpiu po žinomų bendrų pokario metų sąjungininkų nutarimų“.

Po Belgrado pasitarimo tapo aišku, kad Rytų Europos tautų viltys ir lūkesčiai neišsipildė. Pasitarimo principai, nors ir iš dalies, buvo įgyvendinti tik eilėje Azijos, Afrikos ir Pietų Amerikos šalių.

Ar JAV prezidentas D. Fordas ir rangų žemesni politiniai veikėjai tikėjo, kad jo kolega Brežnevas laikysis savo parašu patvirtinto naujo tarptautinio įsipareigojimo?

Baigiamajame akte akcentuojama, kad „žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių srityje dalyvaujančios valstybės veiks pagal JT įstatų tikslus bei principus ir pagal visuotinę žmogaus teisių deklaraciją“. Vakarų valstybių vadovams buvo žinoma, kad Brežnevas iki šiol neišdrįso supažindinti piliečius su Deklaracijos tekstu (Deklaracija buvo paskelbta tik pogrindinėje spaudoje).

Helsinkio pasitarimo baigiamasis aktas skelbė pasauliui, kad šį tarptautinį dokumentą pasirašiusios šalys vykdys savo pareigas, kaip jos nustatytos tarptautinėse deklaracijose ir susitarimuose, šioje srityje įskaitant ir tarptautinius paktus dėl žmogaus teisių. Vakarų valstybėms tačiau buvo žinoma, kad SSRS nesilaiko nei vieno tarptautinio pakto, reikalaujančio gerbti pagrindines žmogaus teises.

Vakarai neturėjo valios atsispirti naujam SSRS spaudimui pripažinti visus jos užkariavimus II pasaulinio karo metu.

Dž. Karteris pirmas tokios aukštos moralės JAV prezidentas. Tačiau jam iki šiol nepavyko savo moralės suderinti su JAV užsienio politika. Moralė ir teisė reikalauja iškelti pavergtų TSRS tautų apsisprendimo klausimą JT. Net Helsinkio pasitarimų Baigiamasis aktas neatmeta valstybių sienų pakeitimo taikiu būdu: „sienos gali keistis sutinkamai su tarptautine teise, taikiu būdu ir pagal susitarimą“. VIII skyrius pripažįsta, kad „visos tautos visada turi teisę visiškos laisvės sąlygomis užsieniui nesikišant savo nuožiūra įgyvendinti savo politinį, ekonominį, socialinį ir kultūrinį vystymąsi“.

Kalbėdami apie žmogaus teisių pažeidimus SSRS Vakarų veikėjai pagrindiniu kriterijumi laiko suėmimų skaičių. Reikia padėkoti Vakarų humanistams, kovojantiems už pavienių asmenų laisvę. Jų ryžtingi veiksmai išgelbėjo ne vieną komunizmo auką. Tačiau ar galima kalbėti apie pilietines teises šalyje, pavergusioje milijonus žmonių ir ištisas tautas? Žmogaus teisių sąvoka turėtų apimti ne vien teisę gyventi šiapus grotų, bet ir sukurti tautinę valstybę. Vakaruose daug kalbama apie liberalizacijos ir demokratizacijos procesą SSRS. Demokratinė imperija yra tiek pat galimas reiškinys kaip karštas sniegas. Politikų-romantikų veiksmai žmogaus teisių srityje rodo, kad jie blogai žino politinę Rusijos istoriją, XIX a. rusų filosofinę mintį ir neturi aiškios nuovokos apie dabartines socialines ir tautines raudonosios imperijos problemas. Minties, sąžinės, religijos ir įsitikinimų laisvė rusas naudojosi tik kelis mėnesius po Vasario revoliucijos. Spalio kontrevoliucija nustūmė ruso politinę sąmonę į praėjusius šimtmečius. Už savo piliečių politinį ir ekonominį nereiklumą Rusijos carai dosniai mokėjo ir moka teise mindžioti „mažų“ tautų laisvę ir nepriklausomybę, didžiuotis rusų ginklo pergale, laikyti save didžiosios (didelės savo despotizmu) rusų tautos sūnumis. Šio tūkstantmečio pradžioje rusai apgyvendinę nedidelę Rytų Europos teritoriją, per kelis šimtmečius kolonizavo šeštadalį pasaulio. Tai kelia ruso sąmonėje pasididžiavimo jausmą. Gal tik vienas iš 10 ar 100 tūkstančių rusų pripažįsta imperijos nacionalinėms mažumoms savarankiško gyvenimo teisę.

Lietuvoje – 250 tūkst. rusų. Neteko girdėti, kad nors vienas iš jų pasmerktų rusifikacinę valdžios politiką Lietuvoje. Liberalizacija, demokratizacija reikštų tarybinės sistemos ir tuo pačiu Rusijos imperijos galą, nuo ko, sumaniai manipuliuodamas demagoginiais lozungais, 1917 m. išgelbėjo Leninas; vėliau gerai pažindamas didžiavalstybines rusų ambicijas, suteikė imperijai istorijoje negirdėtą galybę Stalinas.

Tačiau šiandien rusiškasis imperializmas pateko į naują krizę. Kremlius pralaimėjo eilę diplomatinį mūšių. Komunistiniu rūbu aprengtas imperializmas prarado savo buvusį patrauklumą. Nuo jo nusigręžė net Vakarų liberalai, dar taip neseniai sveikinę kruvinas Kremliaus pergales. Imperijoje išsivystė opozicinis judėjimas, išsikristalizavęs į tris pagrindines sroves: socialistinę, nacionalistinę ir demokratinę.

Demokratinio judėjimo siela – A. Sacharovas. Šis judėjimas apjungia šimtus idealistų internacionalistų. Savęs išsižadėjimo kaina jiems pavyko priversti režimą padaryti nemaža nuolaidų. Tačiau toliau Kremlius nesitraukia. Kadangi demokratinis judėjimas turi tautinį atspalvį, kompartija laiko jį pavojingiausiu ir kovoja su juo drakoniškais metodais.

Vakarų imperializmas jau tapo istorija. Rusijos komunistinė imperija taipogi neamžina. Tačiau ji savaime neatmirs. JAV kongresmenai, atsakydami į Solženycino priekaištus dėl Indokinijos tautų išdavimo, teisinosi, kad šios tautos neparodė valios būti laisvomis.

Lietuvių tautos kovos už savo laisvę praėjusiame ir dabartiniame šimtmečiuose, sudėtos milžiniškos aukos ir kančios parodė pasauliui apie lietuvių dvasios ryžtą išlikti savimi bet kokiose sąlygose, bet kokia kaina. Lietuvių tautos sukilimas 1941 m. birželyje, dešimt metų trukusi partizaninė kova, 25 metus besitęsęs neginkluotas tautos priešinimasis rusiškai-komunistinei okupacijai demonstruoja dabartiniam pasauliui tautos ryžtą būti laisva. Tragiška, kad lietuvių tauta iki šiol negavo net moralinės pasaulio valstybių paramos.

1978 m. birželio 14–15 dienomis iniciatyvinė grupė, apsvarsčiusi tarptautinę ir vidaus padėtį, nusprendė: sukurti nepartinę, demokratiniais principais veikiančią organizaciją: Lietuvos Laisvės Lyga.

Lietuvos Laisvės Lygos tikslas Nepriklausomos Lietuvos atkūrimas.

Lietuvos Laisvės Lygos uždaviniai:

- 1) Religinės, tautinės ir politinės sąmonės ugdymas.
- 2) Lietuvos laisvės klausimo kėlimas tarptautiniuose forumuose.

Lietuvos Laisvės Lyga neturės organizacinės struktūros. Kiekvienas Lietuvos gyventojas gali laikyti save LL Lygos nariu, jeigu jis kovoja (pagal galimybes) už LL Lygos tikslus.

Aukščiau nurodytiems uždaviniams įgyvendinti sukuriama aukščiausia Lietuvos Laisvės Lygos institucija – Tautinė taryba. Užsienyje LL Lygą atstovaus Užsienio taryba. KGB likvidavus Tautinę tarybą, arba sutrikus jos veiklai dėl kitų priežasčių, – tautinės tarybos funkcijos pavedamos Užsienio tarybai.

LLL Užsienio tautinė taryba kreipiasi į demokratinę valstybių vyriausybę Europoje ir Amerikoje, o taip pat į Kinijos Liaudies respublikos vyriausybę dėl buvusio Tautų Sąjungos nario – Lietuvos laisvės klausimo iškėlimo SNO (dabar JT, – red. past.) Generalinėje Asamblėjoje.

Kviečiame užsienio lietuvius sudaryti LL Lygos Užsienio tarybą ir atstovauti LL Lygą užsienyje.

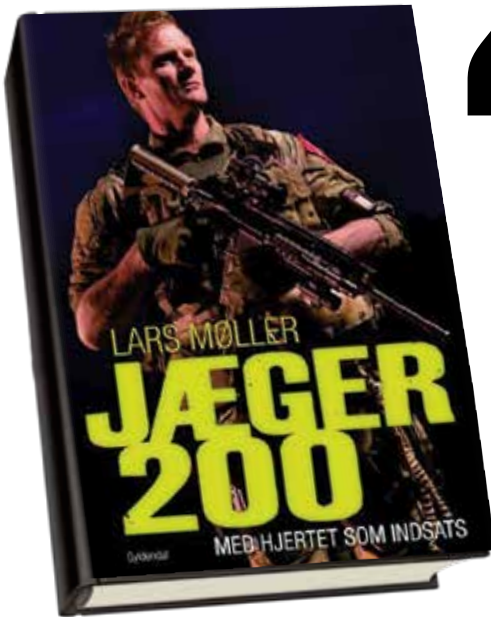
Prašome Lietuvos pagrindinę ir emigracinę spaudą paskelbti šią deklaraciją.

LIEUVOS LAISVĖS LYGOS TAUTINĖ TARYBA

Vilnius, 1978 m. birželio 15 d.

LARS MØLLER JÆGERIS 200

IV DALIS

9/11, AFGANISTANAS KVIEČIA

Didžiulė susirinkimų salė.

Visi jėgeriai vilki sportinę aprangą, jie įsitaisę ant mažų kėdžių su atlenkiamais ranktūriais. Visos sėdimos vietos užimtose, keli net ramsto sienas.

Tuo metu jau du metus dirbau vyresniuju fizinio parengimo treneriu. Tai reiškė ne tik rūpintis fizine jėgerių būkle, bet ir užsiimti su pagalbinio personalu, kandidatais ir užsienio „studentais“. Be to, turėjau daugiakovininko ir

nuotykių varžybų dalyvio reputaciją. Tai pelnė aplinkinių pagarbą, ypač dar ir dėl to, kad buvau jau nebe jaunas, kai visa tai dariau.

Beveik metus kartu su kariuomenės Sporto centru ir Mokslinių tyrimų centro prie Kopenhagos universiteto mokslininkais užsiėmiau naujų mokymo priemonių kūrimu ir įdiegimu. Asmenys, su kuriais dirbau, buvo labai kompetentingi ir visiškai atsakė už savo žinias ir teorijas. Buvo iš tikrųjų įdomu naudotis šiuolaikinėmis mokslo žiniomis, kad būtų galima pakeisti seną specialiųjų pajėgų parengimo sistemą naujesne.

Tyrimai vedė mus nuo lėtų ir varginančių krosių prie kažko panašaus į *fitnessą*. Tai buvo greito intensyvaus judėjimo sistema. Pagrindinis naujos sistemos pranašumas buvo laiko ekonomija. Taip pat įgijome daug naujų ir naudingų žinių apie raumenų darbą ir jėgos apkrovas. Be įprastinio raumenų masės vystymo, buvo labai naudinga įdiegti sprogstamąją fizinės apkrovos kaitą. Tarkim, intensyviai dirbame ir staiga pakeičiame veiklos pobūdį. Tai puikiai siejosi su įprastais kariuomenėje pratimais, kai reikėdavo greit įveikti kliūčių ruožą, stoti į mūšį, sprintu pasiekti prie-

dangą, perlipti per užtvaną ir vėl stoti į mūšį.

Aš visada buvau liesokas ir lankstus, nepernelyg sunkus. Manau, tai pliusas, kai reikia kelias dienas judėti su visa ekipuote. Čia nereikia būti stambiam ir dideliam, nes masyvus raumenynas reikalauja daug „kuro“. Jei ilgesnį laiką nevalgėte, negėrėte, tai kūnas pradeda „valgyti“ pats save, savo raumeninį audinį, kuris sudarytas iš baltymų. Mano nuomone, geriausia būti vidutinių proporcijų ir palaikyti savo gerą formą. Ne per stambus, bet ir ne per smulkus, nes raumenys vis tik reikalingi. Žinoma, pripažįstu, kad dideli, kampuoti vyrukai turi savų pranašumų patruolyje.

Pamenu, vienas olimpinis maratono bėgikas pasakojo, kad norėdamas padidinti savo energijos atsargas prieš startą valgydavo makaronus. Tuo metu Danijoje tai buvo visiška naujiena ir paskatino labiau domėtis mityba. Kai kažkada atvykdavau į dviratininkų klubą auštant, treneriai kepdavo mums kepsnį su krauju ir patiekdavo jį su salotomis. Mes valgėme beveik žalią mėsą, o treneriai aiškino, kad mums, lenktynininkams, tai į naudą.

Gerai, kad tapome išmintingesni ir mokslinį požiūrį pradėjome sieti su *specukų* rengimo programa, keisdami seną sistemą, nes ji švaistė mūsų laiką.

Mano darbas Sarajeve ir nedalyvavimas pirmajame Persijos įlankos kare akivaizdžiai parodė, kad Jungtinėms Amerikos Valstijoms ir Jungtinei Karalystei tenka pagrindinis karinis krūvis, o kitos Europos šalys tuo metu nieko neveikia ir mėgaujasi rezultatais. Jėgerių korpusas vis dar palaikė gerus ryšius su *SOCOM* ir kasmet organizuodavo abipuses komandiruotes. Bet tai buvo smulkmena.

Kai apie visa tai galvojau, man darėsi liūdna dėl danų politikų, kurie nieko nepadarė, kad mes panaudotume savo įgūdžius tarptautinėse misijose. Mus panaudodavo, deja, per retai. Ir dar rečiau tas panaudojimas būdavo tiesiogiai susijęs su specialiosiomis operacijomis.

Prieš kelerius metus, vis neatsirandant karinių užduočių, mano motyvacija toliau dirbti korpuse vos nežlugo. Todėl visa galva pasinėriau į didįjį sportą. Jis buvo tarsi apsauginis spaudimo vož-

tuvas. Sportas man, kariui, padėjo atrasti savo gyvenimo prasmę. Vienas dalykas papildė kitą.

Bet vis tik buvo ne tai, ko troškau.

...Taigi, visi jėgeriai buvo susirinkę salėje, kai aš pradėjau paskaitą apie naujas mokymo disciplinas. Netikėtai trinktelėjo durys ir įbėgo Maiklas, budintis karininkas: „Greičiau išjunkite televizorių! Velniai rautų, junkite – kažkas vyksta Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV)!“

Kadangi Maiklas mėgdavo papokštauti, pamaniau, kad jis nori praskaidrinti pernelyg rimtą mūsų susibūrimą ir gal nori, kad pamatytume kokį nors animacinį filmuką.

Bet tai buvo toli gražu ne filmukas. Tai buvo jie... du degantys bokštai Niujorke.

Teroristai taranavo pasaulinį prekybos centrą lėktuvu.

Sunku buvo patikėti tuo, ką matau, – labai kraupiai atrodė.

Kurį laiką tvyrojo tylą, mes tylomis spoksojome į ekraną. O ten vis kartojo taranavimo momentą ir dūmus, virstančius iš bokštų.

Apskritai, ar tai įmanoma? Ką tik ruošiausi kalbėti apie mitochondrijas, kraujo kūnelius, nervų sistemą ir *Vomax* (organizmo aprūpinimo deguonimi režimai, – vert. past.), bet visa tai akimirksniu išsityrynė iš galvos.

Liko vienintelė mintis: „Velniai rautų, mes gi ant karo slenksčio...“

Būtent tada, kai laukiate pokyčių, kažkas ir įvyksta.

Pasirengimas prasidėjo tą pačią savaitę.

Po kelių dienų mane pakvietė į vado kabinetą. Korpuse tuomet buvo vos penki aktyvūs patruliai. Reikėjo suformuoti dar vieną. Vadas paklausė, ar aš pasirengęs tapti šio dalinio nariu?

Nedvejodamas sutikau.

Štai reikalas, kurio troškau. Viena vertus, pagaliau atėjo mūsų eilė padaryti ką nors tarptautiniu mastu, kita vertus, galvoje sukosi mintis, kad joks protingas žmogus nenori eiti į karą. Tai buvo dilema.

Mikeliui buvo ketveri, ir jis buvo geriausia, kas buvo mano gyvenime. Brangiai kainuos, jei aš atsidursiu toli nuo jo. Man patiko tėvystė, tai buvo labai įdomus metas sekti, kaip sūnus auga ir keičiasi.

Laimė, pasirinkimo tiesiog nebuvo. Dar iki Mikelio gimimo labiausiai už viską norėjau dirbti kaip *specukas*. Nenorėjau viso savo užtaiso įkalinti namie; manęs nereikia vertinti kaip kareivio, kuris nori tik kartkartėmis truputį pašaudyti. Tuo metu buvau išstarnavęs jau aštuoniolika metų. Ir buvau geras karys. Būtent šis darbas išugdė mane kaip atsakingą žmogų. Tai buvo mano gyvenimo būdas. Be to, šis darbas suformavo mano, kaip tėvo, asmenybę. Praradčiau kažką svarbaus, jei išeičiau į atsargą dabar, kai tikras darbas ranka pasiekiamas.

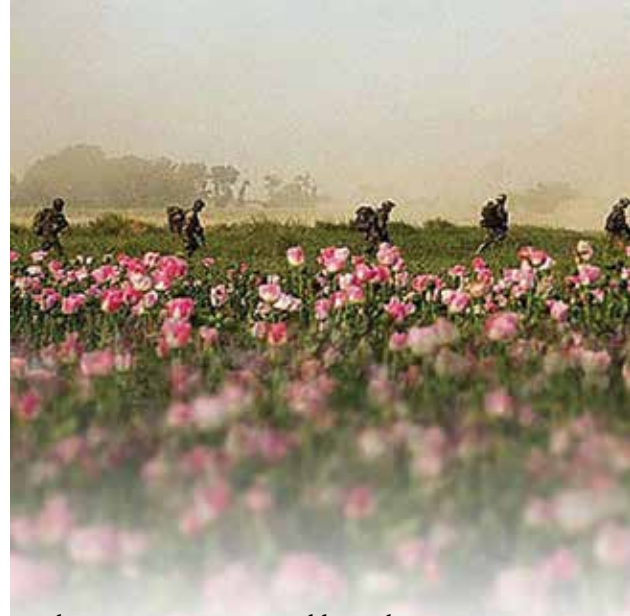
Šeštasis patrulis buvo pramintas senukų patruliu. Ne dėl to, kad būtume nukaršę, bet vidutiniškai buvome dešimčia metų vyresni nei jėgeriai kitose grupėse. Būdamas keturiasdešimties, buvau pats vyriausias patrulyje ir netgi vyresnis už daugumą operacinio štabo narių. Mano patrulio jėgeriai atėjo iš skirtingų korpuso padalinių ir iki tol nedirbo operatyvinio darbo.

Andersas – atrankos instruktorius – iškart tapo grupės vadu. Jis buvo kuklus žmogus, nors nestambaus sudėjimo, bet fiziškai labai stiprus. Atrankos kurse jis dėstė pagrindus, – tas buvo naudinga, nes jis išmanė visas naujas taktines procedūras.

Andersas buvo aštuoneriais metais jaunesnis, su juo buvo komfortiška, nes jis išpažino visiškai tokius pačius principus kaip ir aš: paprastumą, logiškumą, kontrolę ir nekarštligiškus sprendimus. Tai, kad aš anksčiau ėjau vadovaujamas pareigas ir buvau šiek tiek vyresnis, nebuvo problema. Vienu žodžiu, aš jį gerbiau.

Džonas – mūsų sprogdintojas. Sprogmenų ekspertas, mokinantis kitus jais naudotis. Jis našlaitis, išaugęs internate, labai konservatyviai auklėtas. Aš visada jį mylėjau, nes jis įkūnijo nuoseklumą, stabilumą, jėgą ir senas geras vertybes. Jei kas nors stengėsi minkštai ir mandagiai išspręsti problemą, jis būdavo tiesmukas ir nediplomatiškas. Tam tikra prasme jis atrodė it mano priešingybė, bet tarp mūsų nusistovėjo fantastiški santykiai. Apskritai, Džonas buvo ramus žmogus, bet kai jis pykdavo, prie jo negalima būdavo priėti – geriau laikytis atokiau nuo šios „bombos“ sprogimo zonos.

Bo buvo grupės radistas. Tylus, ramus, bendraujantis karininkas. Ne per daug jį pažinojau,

nes buvo jauniausias ir priklausė kitai jėgerių kartai. Žinoma, jis buvo toks pat stiprus ir kompetentingas kaip ir mes. Nepriklausomai nuo aplinkybių visada buvo geros nuotaikos, visada jausdavome jo palaikymą.

Kentas atsakė už viską, kas buvo susiję su vandens operacijomis. Jo žinioje buvo visa vandens įranga, įskaitant pripučiamą valtį su kietu dugnu ir 750 arklio galių varikliu. Anksčiau jis buvo patrulio paramedikas ir nesunkiai galėjo vėl imtis šių pareigų. Labai naudinga pasirodė tai, kad Kentas buvo visų galų meistras. Savo namą jis pastatė pats. Vienas jo statybos projektų – pakelti seno kluono stogą, kad pažemintų jo sienas. Su šiuo darbu jis susitvarkė vienas. Nemanau, kad atsirastų daug žmonių, kurie tą sugebėtų. Šie mechaniko ir statybininko įgūdžiai mums labai pravertė po kelių mėnesių.

O aš tapau patrulio *pointmenu*. Techniniu ir akademinu požiūriu tai buvo idealu, turint omenyje mano orientavimosi įgūdžius. Šis darbas – rasti kelią patruliui ir sužinoti, kokie pavojai tyko priekyje. *Pointmenas* dažnai eina patrulio priekyje vienas, visiškai priešiškoje vietovėje.

Kartais likusieji jam gali teikti paramą, bet kartais ryšys su patruliu tik vizualinis. Tai būtina, nes būnant atskirai, galima išgirsti daugiau – likęs patrulis kelia šiek tiek daugiau triukšmo.

Pointmeno pliusas, kad jis nešasi mažiausiai

svorio, tačiau, kita vertus, jis – pirmas kandidatas išnešimui iš mūšio lauko.

Afganistane greit paaiškėjo, kad iš tikrųjų jokie „lengvo nešulio“ nėra – iš esmės *pointmenas* nešasi tokį patį svorį kaip ir kiti.

Visų patrulio „senukų“ akademinė patirtis buvo solidi. Kai kuriose srityse buvome pasikaustę daug labiau nei kiti penki patruliai kartu sudėjus. Viskas, ko mums dar reikėjo, – kilstelėti kai kuriuos įgūdžius iki šiuolaikinių aktualijų lygio. Ir taip netikėtai paaiškėjo, kad „senukų patrulis“ tapo vienu geriausių visame būryje. Galbūt fiziškai mes ir nusileidome jaunimui, bet mūsų patirtis iš žinios tą kompensavo su kaupu.

Treniruotes pradėjome Danijoje. Buvo požymių, kad greitai metu mus išsiųs į užsienį, tad neturėjome laiko rinktis vietovės, kuri bent kiek panėšėtų į Afganistaną.

Per televizorių mačiau, kaip 75-asis JAV reindžerių pulkas užima Kandaharo aerodromą. Būsimos komandiruotės metu ši vieta turėjo tapti mūsų būsimų operacijų plėdarumu. Ten mums teko gyventi pusmetį.

Patrulis išėjo į lauko pratybas prisiminti masuotės, stebėjimo posto ir žvalgybinių duomenų rinkimo įgūdžių. Jiems patikrinti buvo skirta viena naktis Oksbolio poligone. Ten pat vyko kariuomenės mokymai: ten, kur daug karių ir technikos idealu vertinti savo gebėjimus. Naktį

su Džonu tūnojome slapto sekimo pozicijoje, stebėdami sąlyginę priešų bazę.

Staiga prasidėjo ataka, kur viena pusė pradėjo pulti kitą.

Jie atėjo tyliai, šnibždėdamiesi tarpusavyje. Iš pradžių pamanėme, kad tai kita jėgierių grupė. Bet paskui išgirdome komandą ir supratome, kad tai danų pėstininkų būrys treniruojasi atlikti veiksmus naktį.

Jie nenumanė, kad stovi mūsų pozicijoje. Tai buvo jauni vaikinai, jaunesni už mus 15–20 metų. Matėme, kad jie ne itin igudusiai renka si pozicijas ir pernelyg triukšmauja. Kai kurie buvo per metrą nuo manęs. Tai buvo naujokai, o mes – *profai*. Jie buvo taip susikoncentravę į būsimą ataką, kad dėl susijaudinimo ir užplūdusio adrenalino beveik nieko aplink nematė. Mes išlikome ramūs, tad matėme viską.

Driokstelėjo sprogimas ir būrys pradėjo pulti. Kareiviai bėgo žemyn šlaitu, šaukdami ir šaudydami.

Šio bėgimo metu jie mus ir aptiko. Mes pasinaudojome senu geru jėgierių triuku – kontroliuojant emocijas demonstruoti mirtiną ramybę, lyg viskas būtų gerai. Palaikę mus saviškiais, kareiviai nuėjo. Tai atrodė it kažkokia magija. Mes nieko nepasakėme vienas kitam, bet pamačiau blykstelint baltus Džono dantis ten, kur turėjo būti jo nutamsintas veidas. Į šypsena atsakiau tuo pačiu.

„Tai buvo jie... du degantys bokštai Niujorke. <...> Sunku buvo patikėti tuo, ką matau, – labai kraupiai atrodė.“

Šios pratybos truputį praskaidrino mūsų patulio nuotaiką, išgelbėdamos nuo depresijos šal-tame gruodžio miške.

Kentas gulinėjo miegmaišyje, klausydamas per ausines mažo FM imtuvo. Staiga jis pranešė: „Vyriausybė paskelbė, kad deputatai pritarė Danijos dalyvavimui operacijoje „*Enduring Freedom*“.“

Ši operacija jau vyko, ir į ją jau buvo įsitraukusios skirtingos šalys. O dabar ir mūsų dalyvavimas tapo politine realybe. Paskutinė kliūtis, trukdžiusi mums išvykti, jau buvo pašalinta.

Grįžę į Olborgą tiek ir te veikėme, kad pakavome daiktus ir sprendėm kitas logistines problemas.

...Grupė *Ferret* atvyko į Kandaharą 2002-ųjų sausio 9 dieną. Buvo lietinga naktis. Tuomet net

nesuvokėme, kad tai bus vienintelis lietus per visą pusmetį. Sausio naktis Afganistane labai šalta, minusinė temperatūra. Dieną ji pakildavo iki 10–20 laipsnių. Kol mus sutiko, taku be persotojo kilo ir leidosi lėktuvai. Mūsų reisas buvo tiesioginis – su C-17 iš Olborgo tiesiai į Kandaharą.

Korpusas dabar tapo tikslinės grupės K-Bar dalimi. Grupės tikslas buvo išaiškinti galimus „Al-Qaeda“ ir Talibano lyderius, juos likviduoti, naikinti treniruočių stovyklas, apskritai, griauti jų organizaciją.

Talibai jiems pavaldžias teritorijas valdė labai griežtai ir konservatyviai. Jų ideologija labai panašėjo į organizacijos „Al-Qaeda“. Bet talibai – tai tik regioninė politinė srovė, o alkaidistai – pasaulinė tarptautinė organizacija. Jos ištakos Saudo Arabijoje ir Jemene. Tačiau abi jos kovoja prieš vakarietišką pasaulėžiūrą, laisvą ekonominę rinką ir t. t.

Talibams remiant, „Al-Qaeda“ Afganistane sukūrė mokymo stovyklų tinklą, kuriose rengė savo operatyvininkus. Toks metodas pasirodė esąs sėkmingas. Po parengimo grupės ir pavieniai nariai grįždavo į savo šalis ir gyvendavo ten metų metus ramiai, tarsi uždelsto veikimo bomba, kad atėjus tinkamam laikui taptų teroristais.

Nors abi šios organizacijos sudarė vieningą opoziciją mums, kariams, jos buvo skirtingos. Talibai buvo vietinė kariuomenė. Tarp jų buvo daug patyrusių kovotojų, dalyvavusių pilietiniame kare; pasitaikydavo netgi tokių, kuriems dar teko kovoti prieš sovietus. Jie buvo lojalūs tik saviems klanams, neretai pasitaikydavo, kad klanas pereidavo į kitą pusę, jei išvelgdavo naudą. Tokia jų neištikimybė buvo plačiai pagarsėjusi ir keldavo jiems patiems nemažų rūpesčių kovojant prieš mus. Stiprus jų pranašumas buvo tai, kad jie kovojo savoje teritorijoje. O „Al-Qaeda“ daugiausia apmokydavo samdinius iš užsienio šalių, kovojusių dėl ideologinių ir politinių motyvų.

Pirmosios dienos Kandahare buvo

skirtos daiktams išpakuoti ir stovyklai įrengti.

Mus apgyvendino sename sovietų statybos viešbutyje prie oro uosto. Išlikę žymės bylojo, kad sovietų okupacijos metu pastatas buvo naudojamas kaip maža lauko ligoninė. Net po 12 metų visur voliojosi visokiausių medicininės paskirties daiktų: bintų, švirškštų adatų ir vaistų pakuočių draiskanų.

Oro uosto teritorijoje rūdijo daugybė senų karinių orlaivių ir automobilių. Čia pamatėme visą tą sovietinę techniką, kuriai išstudijuoti sugaišome tiek laiko. Bet dabar tai nebuvo mūsų dėmesio objektas. Turėjome visai kitą priešą. Kalnuose knibždėjo gerai ginkluoti ir parengti talibai.

Greit prinešėme į esančius pastatus daiktų ir pradėjome statyti palapines. Taip pradėjome dėti pagrindą tam, kas turėjo tapti korpuso baze operacijoms Afganistane.

Kaimynai tris pamušto sovietinio sraigtasparnio mentes panaudojo savo būstui kaip laikinąsias sijas. Išpūdingos pastangos.

Mūsų išradėjas Kentas aptiko seną rusišką sunkvežimį, kuris kažkada buvo naudojamas kaip radaro valdymo punktas. Jame buvo

Tikslinė grupė K-Bar buvo sudaryta iš kelių šalių specialiųjų pajėgų atstovų.

Šį užrašą matė visi tarptautinių misijų kariai, atvykę į Kandaharą.

krosnelė. Suremontavę ją tapome pirmuoju patuliu, kuris galėjo pasigirti turįs šildomą patalpą. Ten galima buvo sėdėti vilkint tik marškinėliais ir trumpikėmis, ir mes dažnai ten ilsėdavomės.

Pasaulis neteko genialaus išradėjo tuomet, kai Kentas pasirinko karinę tarnybą, ir aš už tai labai dėkingas. Jis taip pat aprūpino visą danų stovyklą karštu vandeniu. Tam tikslui buvo panaudotas *Mercedes GD*, kurį pastatė šalia palapinės-prausyklos. Valandai prieš kelimąsi mašiną užvesdavo, ir vanduo pradėdavo kaisti specialiam bake. Tai buvo labai aktualu dulkinoje ir šaltoje dykynėje.

Mes buvome vienoje iš dviejų specialiųjų operacijų grupių Afganistane. Šiaurėje veikė grupė *Dagger*, apie kurią ne itin ką žinojome, tik tai, kad jos sąstate yra *SAS* ir, tikėtina, *SOCOM*. Pietuose darbavosi grupė *K-Bar*. Šie du padaliniai buvo atsakingi už visas būtinas specialiąsias operacijas Afganistane. Mūsų grupėje buvo *specukų* iš Vokietijos, Norvegijos, Naujosios Zelandijos, Australijos, JAV ir Jungtinės Karalystės. Danų kovinių narų korpusas (*FKP*) taip pat prisidėjo, atsiųsdamas du galutinai sukomplektuotus patrulius, taip pat įvairių specialistų ir darbuotojų, naudingų operacijų logistiniam aprūpinimui. Jie buvo pavaldūs *JGK*. Iš visų čia buvusių specia-

liųjų operacijų pajėgų danų kontingentas buvo didžiausias.

Bazės perimetrą saugojo JAV jūrų pėstininkų korpusas. Šie jaunikaičiai tiesiogine prasme gyveno apkasuose, kad specialiosios pajėgos galėtų ramiai dirbuoti. Įtvirtinimuose jie išbūdavo didžiąją laiko dalį, ten pat gamino ir valgė. Po pamainos parą atsimiegodavo ir vėl eidavo į pozicijas.

Kartkartėmis išgirdavome šaudant ir kitą dieną per susirinkimą būdavo pranešama apie bandymą patekti į oro uosto teritoriją. Asmeniškai manau, kad vaikinai tiesiog nervinosi ir šaudė į vaiduoklius. Bet mes galėjome komfortiškai ilsėtis ir miegoti, ruošdamiesi užduotims.

Aš vėl buvau patrulyje ir tai, kad nebereikia užsiimti kabinetiniu operacijų valdymu sėdint už popieriais nukrauto stalo, teikė man didelį palengvėjimą. Žinoma, patrulyje daug pavojingiau. Bet aš priėmiau sprendimą daug anksčiau. Kaip ir visi, dirbantys policininkais, ugniagesiais ar miško kirtėjais. Žinoma, tai nereiškia, kad rizika yra savitiksle. Dirbdami jūs išsiaiškinate riziką, siekdami išvengti pavojų, apgalvojate įvairius scenarijus, ruošiatės visokiausioms situacijoms ir stengiatės padaryti taip, kad jų būtų kuo mažiau.

! nelaisvę paimti islamistai.

Galop turėjau galimybę susitelkti kario amalui. Visi jėgeriai, kurie tarnavo jau gana ilgai, jautė tą patį. Būtent patruelyje galų gale buvo galima gyventi tikrą jėgerišką gyvenimą. Tai buvo pirmas kartas, kai pajutome savo patirties vertę.

Tas truputį egoistiška, aš tai pripažįstu. Aišku, darbas štabe taip pat naudingas, kai suvoki, kaip planuojamos ir vykdomos operacijos. Tik tada, jei patirta viskas – tiek planuojant operacijas, tiek ir dalyvaujant jose, – galima būti naudingam korpusui. Gaila, kai kurie jėgeriai nusprendžia, kad tai – ne jiems. Jie užstringa patrulio lygyje be jokių vadovavimo įgūdžių, grynai kaip eiliniai vykdytojai. Kai kurie išvis vos gali sulaukti pirmojo termino, kad galėtų išeiti.

Teko girdėti, kad kai kurie jėgeriai vadino štabuose dirbančius savo bendražygius įvairiomis žeminančiomis pravardėmis ar laidė jiems skirtus sarkastiškus juokelius. Jie taip ir nesuprato, kad tie, kas užsiima operacijų planavimu ir valdymu, atlieka labai svarbų informacijos rinkimo ir analizavimo darbą, kuris lemia patrulio maršrutą, infiltraciją, evakuaciją ir daugelį kitų dalykų.

Norint tapti visateisiu jėgeriu, reikia išbandyti save abiejuose vaidmenyse. Be planavimo bei valdymo nėra ir patrulio.

Vos trims dienoms praėjus nuo mūsų atvykimo, buvo paskelbta apie galimą užduotį. „Oho, greit“, – pamaniau sau. Ilgai laukiant galima pasijusti nereikalingam. Ir jėgeriai tampa panašūs į senas liežuviautojas, sėdinčias įsaulyje ant suolo ir pasakojančias, kaip neteisingai surėdytas gyvenimas.

Už 400 kilometrų nuo Kandaharo buvo aptiktas anomaliai didelis ginkluotės sandėlis, ir jį reikėjo sunaikinti. Treniravomės kelias dienas ir įsijautėme į visas detales. Bet užduotis dingo savaime. Netoliese buvo australų SAS patrulis su automobiliais. Jie užėmė tą sandėlį vidury baltos dienos. Nebuvo priešinimosi, nebuvo mūšio, nebuvo jokios romantikos. Užtat jiems į rankas pateko 15 tonų ginklų, šaudmenų ir sprogmenų. Australams teko kreiptis į Centrą, kad šis atsiųstų papildomų išminuotojų ir įrangos visam šiam gėriui sunaikinti.

Deja, šiame rajone buvo minų laukas. Vienas SAS narys užkliudė miną ir buvo sužeistas. Laimė, jis palyginti lengvai išsisuko – neteko tik priekinės pėdos dalies. Geriausias variantas užlipus ant minos.

Mūsų patruliai pakavo savo daiktus. Aš ir Džonas išėjome mažumą pasivaikščioti po oro uostą. Radome nedidelę kavinę ir kariuomenės

„Talibai buvo vietinė kariuomenė. Tarp jų buvo daug patyrusių kovotojų, dalyvavusių pilietiniame kare. Pasitaikydavo netgi tokių, kuriems dar teko kovoti prieš sovietus.“

parduotuvėlę. Jei kariaujate drauge su amerikiečiais, tai šalia visados bus kokakolos, mėsainių, buritų ir panašių dalykų, kurių nėra valgykloje. Taip pat galima įsigyti apatinių drabužių, marškinėlių, dantų pastos, skutimosi priemonių, spaudos ir kitokių smulkmenų, praskaidrinančių gyvenimą lauko stovykloje.

Stovykla priminė kažką tarp lūšnynų kvartalo ir čigonų taboro. Kariai bandė pagerinti savo buitį, statydami stogines virš palapinių, rikiuodami smėlio maišus šalia sienų, tvarkė savas teritorijas, mėgindami padaryti jas kiek jaukesnes. Viskas buvo atvira, visi vaikščiojo vieni pas kitus į svečius. Mes sėdėjome vienoje valtyje, vykdėme daugmaž vienodas užduotis, tad dalijimasis žiniomis ir patirtimi galėjo išgelbėti kažkieno gyvybes.

Vieną naktį Andersas tapo į nelaisvę paimtų talibų atgabavimo liudininku. Jų buvo 15–20. Jus atgabeno iš šiaurės su C-130. Kai visa jų grupė išlipo iš lėktuvo, vėjo gūsis nuplėšė nuo vieno belaisvio šaliką ir atpūtė po Anderso kojomis. Tai buvo jo pirmoji akistata su talibais ir jis veikiausiai pagalvojo, kad gavo neblogą suvenyrą. Bet pakėlęs šaliką Andersas tuojau pat jį numetė – pasak jo, dvokė kaip šūdas.

Talibai nebuvo laimingi atšiaurios Afganista-

no žiemos sąlygomis. Galbūt, patekę į nelaisvę, jie netgi gavo šansą išgyventi. Visus juos laikė areštinėje netoli oro uosto logistikos centro. Ją juosė keletu eilių spygliuotos vielos tvora. Prisiminęs savo pojūčius nelaisvės bei tardymo pratybose Jungtinėje Karalystėje ir Danijoje, pasidžiaugiau, kad esu ne kitoje tvoros pusėje.

Belaisvius apklausinėjo žmonės iš FTB ir, tikėtina, iš CŽA – jie ieškojo bet kokios informacijos apie priešo vadus.

Pasivaikščiojimų metu talibai dėvėjo mėlynus kombinezonus su atšvaitais ant rankovių, kelnų klešnių, nugaros ir krūtinės. Kiek galiu spręsti, jais rūpinosi, duodavo maisto ir vandens. Niekas jų nekankino, nenaudojo pančių. Bet karo policininkai akylai juos saugojo.

Stovykla buvo dar statoma. Nuolat reikėjo plėstis. Padidinome jos teritoriją seno oro uosto pastato sąskaita. Nenorėdami atitraukti saviškių nuo darbo, pasitelkėme kai kuriuos vietinius darbuotojus, susisiekę su jais per Civilių gyventojų paramos departamentą. Tai sudarė sąlygas vietiniams gyventojams gauti darbą ir atlyginimą. Kai kurie jų anksčiau dirbo oro uoste, tad turėjo reikiamą kvalifikaciją.

Patyrėme incidentą su vienu vertėju. Jis kalbėjo daniškai ir puštūniškai, be to, suprato dar ir

keletą vietinių tarmių. Taip pat jis pamokė mus labiau paplitusių frazių puštūnų kalba. Bet visiškai atsitiktinai vienas jėgeris pastebėjo, kad vertėjas tyčiojasi iš vietinių ir grubiai su jais elgiasi. Jis kažkodėl lyg nekentė jų. Jo elgesys nebuvo suderinamas su kario elgesiu, ypač su danų kariuomenės bei korpuso normomis. Teko jį atleisti.

Pirmasis mėnuo praslinko be užduočių. Tai buvo sunkus išbandymas. Buvo sunku – atsidūrėme čia palikę savo šeimas ir versdami jas nerimauti, o nieko neveikėme.

Pasitaikė keletas užduočių, kurioms ruošėmės po kelias dienas. Gaminome vietovių ir objektų maketus, kad lengviau vizualizuotume sprendimus tikslui pasiekti. Treniravomės kas kart užimdami numatytus taikinius su reikalingu greičiu ir tikslumu.

Ir kiekvieną kartą užduotys būdavo atšaukiamos. Tam buvo daugybė priežasčių. Viena jų – neturėjome savų sraigtasparnių. Danijos turimi sraigtasparniai, galėję pasitarnauti vykdant užduotis, buvo Gelbėjimo tarnyboje ir Karinėse oro pajėgose. Pastarosios buvo pačios geriausios, su jomis treniravomės, turėjome ryšį, jos žinojo mūsų poreikius ir taktiką. Bet problema buvo ta, kad jų sraigtasparniai maži, jie gali skraidinti tik keletą žmonių. Talpesnius sraigtasparnius turėjo gelbėtojai, bet jie nesistengė suprasti mūsų darbo.

Be abejo, sava sraigtasparnių tarnyba būtų lėmusi svaresnį danų indėlį į Afganistano kampaniją. Tai aktualu ir kalbant apie kariuomenės užduotis Gilmeno provincijoje. Apmaudu, bet tokia tarnyba nesukurta ir šiandien.

Pats optimaliausias sprendimas mums būtų buvęs judėjimas automobiliais. Toks metodas greitas ir ekonomiškas. Bet mes buvome Afganistane be technikos ir sraigtasparnių, pačiame kitų specialiųjų padalinių, turinčių savus automobilius ir sraigtasparnius, eilės gale.

Bandžiau išgauti maksimumą naudos iš susiklosčiusios situacijos. Kaskart ruošiausi taip, lyg tai būtų tikras kovinis aliarms ir niekaip kitaip. Patrulis nuolat treniravosi, šaudė, vykdė taktines pratybas; mes nepraleidome nė vieno pasitarimo, skaitėme kitų padalinių ataskaitas. Bet vis vien tai panėšėjo į letargišką žiemos įmigį.

Džonas kaip įprastai išrėždavo tiesiai: „Po vel-

nių, tai mano laiko švaistymas, mes galime varyti ir namo, jei čia nereikalingi“. Tam tikra prasme jis buvo teisus. Mūsų buvimą čia sąlygojo politinės priežastys, o ne mūsų noras. Vienintelis mažas koziris, kurį galėjau mesti Džonui, buvo: „Taip, visa tai atrodo suknistai, bet dabar mes arčiau savo darbo, nei kada nors anksčiau, ar ne?“

Bet ir man pačiam nebuvo lengva. Galų gale, namuose turėjau šeimą ir mažą sūnų, apie kurį nuolat galvojau.

Pirmoji mūsų užduotis trenkė it perkūnas iš giedro dangaus.

Mums buvo įsakyta sulaikyti vyresnįjį talibų vadą, kuris anksčiau buvo lyg ir kažkoks ministras. Dabar jis buvo mula. Tikrasis jo vardas nebuvo viešinamas, ir mes davėme jam kodinį vardą „Pirsas“, kad supaprastintume radijo pokalbius. Apie jį teko girdėti anksčiau ir net rengėmės pulti vieną jo slėptuvių. Šiuo metu jis keliavo į Pakistaną. Užduotis buvo aiški – arba suimti, arba likviduoti jį. Plius perimti visus dokumentus, telefonus, bet kokius informacijos nešėjus, kuriuos rastume prie jo.

BA, vadovaujantis šiai operacijai, atbėgo iš stovyklos ir pranešė, kad amerikiečiai prisideda. Bet tai greit pasikeitė. Mums atidavė du *sraigtus MH-53*, o „ruoniai“ persėdo į automobilius. Laitas – kritinis faktorius, tad pasirinkimas buvo mūsų naudai.

Belaisvis talibas nurodė mulos telefono numerį, ir mes jį atsekėme – mula važiavo mažiau nei per šimtą kilometrų nuo Kandaharo. Du *Predatoriai* jau sekė mulos maršrutą.

Penki patruliai sulipo į sraigtasparnius po dvidešimties minučių nuo komandos pradėti operaciją. Mus padalijo į dvi grupes. Viena turėjo sulaikyti mašiną, kita užimti netoliese stovintį namą, kuris, kaip manyta, yra mulos atvykimo tikslas.

Paruošėme įrangą, užtaisėme ginklus, patikrinome radijo stotis, infraraudonuosius taikiklius ir naktinio matymo prietaisus. Užsidėjome ir įjungėme specialias ausines su aktyvia akustine apsauga – tie daikčiukai, apsaugodami mūsų klausą, slopina visus garsius triukšmus. Greitai ir trumpai perkratėme visą planą. Tada prasidėjo laipinimas.

Užtaisymo metu įvyko vienas atsitiktinis šūvis. Deja, susijaudinimas jau davė apie save žinoti, daugeliui tai buvo pirmoji kovinė užduotis. Patrulio karininkas, žinoma, išrašys „klizmą“ kaltajam, bet dabar nebuvo laiko ties tuo koncentruotis.

Kai pakilome, per atidarytą rampą pamačiau du kovinius sraigtasparnius *Apache*, kurie skrido šalia mūsų. Iškart tapo lengviau. Staiga oro uosto rajone pradėjo mirgėti šūvių blyksniai. Šviečiančios kulkos skriejo tiesiai iš stovyklos. Apie tai nebuvo laiko galvoti, savo jausmus paslėpiau giliau.

Predatoriai laikė savo taikinį, ausinėse girdėjau greitakalbe transliuojamą pranešimą: „*Akis* lydi taikinį 2, taikiny 1 juda į šiaurę, transporto priemonė viena.“ Tokie daikčiukai kaip *Predatoriai* kartu su *Apačiais* dar kartą patvirtino – taikiny buvo labai svarbus.

Penkias savaites ruošėme įvairias užduotis, rinkome kolektyvus joms įgyvendinti, treniravomės – ir kaskart jas atšaukdavo. Pratybos, pasirengimas – ir vėl atšaukimas. Netikėtai top-telejo suvokimas, kad pirmąkart per mėnesį pa-

liekame savo stovyklą.

Įsiklausiau į radijo pokalbį, sekdamas operacijos fazių kaitą. Antrasis *MH-53* jau nusileido prie stacionaraus taikinio. Mūsų pilotas kalbėjo si su drono operatoriumi, gaudamas paskutinę informaciją.

Technikas davė signalą, ir mes pakilome iš savo vietų, suformuodami dvi voras, pasisukusias rampos link. Kitas technikas atsigulė ant pilvo, gulėdamas ant rampos ir aš žinojau, kad jis praneša pilotui apie atstumą iki žemės. „50 pėdų, 30 pėdų, 10 pėdų...“

Sraigtasparnį pilotas nutupdė labai kietai, keletas jėgerių sukrito ant kelių. Prasidėjo išlaipinimas. Jėgeriai suderintai persirikiavo į grupes ir bėgte pasileido taikinio link. Išlaipinimo rajoną ganė *Apačiai*, tad formuoti įprastą žiedinę gynybą nebuvo poreikio. Be to, laikas spaudė.

Mano naktinio matymo prietaisas – monokuliaras, dengiantis tik vieną akį, ir tai kliudė suvokti matomo vaizdo gylį. Bėgdamas per akmenis, kluptelėjau ir vos nenugriuvau, teko padaryti tris keturis greitus žingsnius, kad atstatyčiau pusiausvyrą. Akies krašteliu mačiau, kaip mano

Taip pakrautas sunkvežimis – įprastas reginys Afganistane.

Danų patrulio grupė grįžta iš užduoties.

patrulis šiek tiek sulėtino judėjimą, duodamas man laiko.

Po minutės buvome prie jau sustojusio automobilio. Jėgeriai pradėjo skleisti numatytomis kryptimis, kad nieko atsitiktinai neužkliudytų, jei prasidėtų šaudymas.

Tai pasirodė esąs sunkvežimis. Jis buvo pavojingai perkrautas visokia manta, perrišta daugybe virvių ir lynų. Tai nebuvo panašu į mašiną, kuri priklausytų vienam iš Talibano vadų. Joje sėdėjo trys vyrai ir 12–13 metų berniūktis. Aš nusitaikiau į suaugusįjį – iš pažiūros 35 metų amžiaus afganą. Čia sunku spręsti apie amžių, vyrai paprastai jaunesni, nei atrodo. Vidutinis vyro amžius Afganistane – 42 metai. Todėl būdami 28–30 metų amžiaus jie atrodo kaip penkiasdešimtmečiai.

Jis buvo persigandęs ir pakluso. Aš liepiau jam gultis ir uždėjau plastiko antrankius. Ausinėse girdėjau, kaip kita grupė užima namą, *Predatoriaus* operatorius pasakinėjo, kur link jiems judėti, – buvo velniškai puiku turėti tokias akis padangėje.

Užduotis buvo įvykdyta mažiau kaip per 20 minučių. Viskas sukontroliuota. Kol stebėjau sulaikytuosius, Džonas, Kentas ir kiti apieškojo sunkvežimį. Rasta keletas žurnalų ir dienynų, bet apskritai, nieko dominančio.

Kita komanda apieškojo namą ir taip pat nieko neaptiko. Pakėlėme belaisvius ir pradėjome laipintis atgal į sraigtasparnį. Suimtuosius paguldėme paslikus ant salono grindų, berniuką pasodinome šalia to vyriškio, kuris, kaip spėjome, buvo jo tėvas.

Kai nusileidome Kandahare, jie buvo pristatyti į izoliatorių ir ten buvo apklausti. Berniukui atsirado vieta stovykloje, su juo kalbėjosi psichologas ir vertėjas, kad išsiaiškintų, kas ir kaip.

Kol mūsų nebuvo, 10–15 žmonių grupė pamėgino įsiveržti į oro uostą. Tai ir buvo susišaudymas, kurį matėme. Du jūrų pėstininkai buvo nesunkiai sužeisti. Antpuolis buvo atmuštas, o šaunūs jūrų pėstininkai taip pat gavo aštrių įspūdzlių dozę.

Kitą dieną paaiškėjo, kad sulaikytieji vyrai ir berniukas nesusiję su talibais ar organizacija „*Al-Qaeda*“.

Tai nebuvo „Pirsas“.

Mus nukreipė į klaidingą taikinį. Nebuvo jokių ginklų ar kažko panašaus. Veikiausiai sulaukėme paprastus prekeivius. Negalėjome patikėti tokiu finalu.

Rytą afganus nugabeno prie mašinos, davė jiems vandens ir dėžę sausųjų davinių. Operacija nedavė laukiamo rezultato. Užtat ji gerai kilstelėjo mūsų ir visos *K-Bar* grupės dvasią. Centras paskubėjo parengti pranešimą spaudai, kad mes sučiupome mulą, vieną iš vadų. Nors ir prašovėme pro šalį, sėkminga operacijos eiga suteikė mums pasitenkinimo. Vadovybė mums skyrė aukštus įvertinimus.

Taip prasidėjo serija danų misijų Afganistane.

Kaip paaiškėjo vėliau, *Predatorius* laikinai buvo priskirtas prie kitos operacijos, o kai jis grįžo, pradėjo stebėti ne tą mašiną. Bet vis tik vėliau „Pirsas“ amerikiečiai sučiupo mūšyje.

IŠVERTĖ DARIUS SUTKUS

KARININKAS PETRAS TARASENKA IR ALANTA I DALIS

Petro Tarasenkos ankstyvasis gyvenimo laikotarpis iki 1914 m.

Gintautas Šeikis

yra palyginti mažai nagrinėtas ir aprašytas. Trūksta istorinių šaltinių, išlikę tik fragmentiški liudininkų prisiminimai. Per karus ir kraustymus dingo daug medžiagos, susijusios su šiuo laikotarpiu: asmeninė biblioteka, laiškai, to meto archeologinių objektų ir dirbinių aprašymai bei piešiniai. O ir pats P. Tarasenska apie savo artimus gimines, vaikystės ir jaunystės laikotarpį užsimena gana skurdžiai. Todėl šį P. Tarasenkos biografijos laikotarpį derėtų papildyti kai kuriais faktais ir įvykiais.

ŠAKNYS – KARALIŠKIAI

P. Tarasenkos gimtinė – Karališkių kaimas Ukmergės apskrities Balninkų valsčiuje. Šiandien tai Anykščių savivaldybės Kurklių seniūnijai priklausantis kaimas prie Karališkių ežero, besiribojantis su Molėtų ir Ukmergės savival-

dybių žemėmis. Tiesa, P. Tarasenkos gimtinę muziejininkas Adolfas Nezabitauskas, taip pat kraštotyrininkas ir mokytojas Petras Lisas klaidingai mėgino priskirti Karališkių kaimui buvusiam Alantos valsčiuje 5 km į rytus nuo Alantos miestelio, kur, beje, yra P. Tarasenkos aprašytasis legendinis Valiulio akmuo.

Alanta apie 1915–1918 m.

Jo gimtasis Karališkių kaimas nuo senų laikų priklausė Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdoms kaip ir kiti aplinkiniai Balninkų kaimai. Karališkių kaimo pavadinimas siejamas su gyventojų privilegijomis: ten gyveno karališkieji valstiečiai, baudžios laikais nėję lažo dvare. Šioje teritorijoje ypač ryški tautų ir religijų sankirta. XVII–XVIII a. tai buvęs kolonistų – žydų, totorių, sentikių, stačiatikių ir netgi čigonų kraštas. Dar ir dabar Balninkų apylinkėse išlikęs posakis: „Balninkai – tai Lietuvos Sibiras.“

P. Tarasenkos kilmės šaknys įsiterpę į Karališkių sentikių bendruomenę, su kurios istorija susiję jo protėviai. Tai viena iš įdomesnių ir retesnių Lietuvos teritorijoje egzistavusių religinių bendruomenių, kuri išgyveno ilgą transformacijos kelią iš sentikystės į vientikystę ir iš vientikystės į stačiatikybę. Į Karališkius ir jo apylinkes pirmieji sentikiai atsikėlė XVIII a. viduryje. Degučių metraštyje – pagrindiniame sentikių istoriniame rašytiniame šaltinyje – parašyta: „<...> šiais 1742 metais Lietuvoje Karališkių kaime maldos namai įkurti, Gudiškių vienuolyno dvasios tėvo Naumo Saveljevičiaus palaiminti“.

Jei 1765 m. minimos tik 6 rusų sodybos, tai po 1782–1784 m. Pabaisko dekanato parapijų vizitacijos pažymima, kad Balninkų parapijos Karališkių kaime gyvena 335 bogomolai (taip šiame dokumente vadinami sentikiai). Vienas ryškiausių Karališkių bendruomenės įvykių – minėtame metraštyje 1813 m. užfiksuotas ir aprašytas Rusijos caro Aleksandro I apsilankymas keliaujant iš Paryžiaus į Sankt Peterburgą senuoju keliu pro Karališkius. Metraštyje rašoma: „Jam esant dviejų šuvių atstumu Karališkių gyventojai ir kiti, tiek vyrai, tiek moterys, pasipuošę šventiniais drabužiais, carą pasitiko ir carui „Ura“ šaukė. Vėliau nuėjo caras į maldos namus, kur meldėsi ir gavo dvasios tėvo Nazarijaus Jakovlevičiaus palaiminimą.“ 1869–1872 m. religinės reformos metu Karališkių sentikių bendruomenėje įvyko transformacija – sentikių bendruomenė palaipsniui tapo vientikiais. Tai paveikė ir P. Tarasenkos protėvius.

1871 m. Karališkiuose įsteigta ir iki XX a. vidurio veikė Švč. Dievo Motinos globos cerkvė. 1920 m. mirus šventikui Jakovui, stačiatikių dvasininkas atvykdavo iš Ukmergės. Po II pasaulinio

Namas, kuriame Alantoje gyveno Petro Tarasenkos šeima, – pirmajame plane dešinėje.

PETRAS TARASENKA

1892–1962

Kariškis, istorikas,
archeologas, rašytojas

Gimė 1892 m. gruodžio 19 d. Karališkiuose (Anykščių r.), nuo 1902 m. gyveno Alantoje (Molėtų r.) ir 1903–1905 m. mokėsi šio miestelio pradinėje mokykloje, 1906–1908 m. lavinosi Anykščiuose, 1908–1912 m. – Panevėžio mokytojų seminarijoje. 1912–1914 m. dirbo mokytoju Alantos pradinėje mokykloje, 1914 m. rudenį Tirmūnų (Utenos r.) pradinėje mokykloje, kol buvo mobilizuotas ir 1914–1917 m. tarnavo carinės Rusijos kariuomenėje. Demobilizuotas jis apsigyveno Pskove (Rusija). 1918–1919 m. studijavo Pskovo pedagoginiame institute istoriją.

1917 m. gegužės 7 d. vedė Mariją Jaropolskąją. 1919 m. jiems gimė Nikolajus, 1923 m. – Marija (mirė vaikystėje), 1925 m. – Natalija.

Grįžęs į Lietuvą P. Tarasenka 1919–1932 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1921–1922 m. jis baigė Aukštuosius karininkų kursus Kaune. 1923 m. Lietuvai atgavus Klaipėdos kraštą, 1923–1926 m. ten gyveno ir tarnavo. Tarnybos metu jis itin aktyviai domėjosi kraštotyra, archeologija, periodikoje paskelbė daug populiarių straipsnių iš krašto praeities, skelbė straipsnius apie Klaipėdos krašto kultūros paminklus. 1924 m. kartu su kitais jis įkūrė Klaipėdos kraštotyros muziejų – 1924 m. birželio 24 d. Klaipėdoje pasirašė Muziejaus draugijos steigimo aktą. 1926–1934 m. P. Tarasenka buvo Valstybės archeologijos komisijos narys, nuo 1927 m. – Karo mokslo draugijos sekretorius ir vicepirmininkas, nuo 1929 m. – vienas iš Lietuvos istorijos draugijos steigėjų.

Nuo 1927 m. P. Tarasenka ėmėsi ir archeologo darbo, o visiškai jam atsidėjo nuo 1932-ųjų, kai pasitraukė į atsargą turėdamas pulkininko laipsnį ir galėjo pragyventi iš kariškio pensijos.

1927–1936 m. jis kasinėjo Maniuliškių, Velikuškių, Vosgėlių ir Pačakinės piliakalnių Zarasų rajone, Bradesių piliakalnį Rokiškio rajone, Paželvių ir Berzgainių piliakalnių Ukmergės rajone, Vargulių piliakalnį Anykščių rajone bei Molėtų rajono Perkalių ir Kulionių piliakalnius.

Pirmosios sovietinės okupacijos laikotarpiu netekęs Lietuvos kariuomenės kariškio pensijos ir pragyvenimo šaltinio P. Tarasenka 1941 m. dirbo Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje ekskursijų vadovu, 1941–1944 m. buvo Kultūros paminklų apsaugos įstaigos Archeologijos skyriaus vedėjas. Po karo nuo 1944 m. gruodžio iki 1945 m. birželio jis laikinai ėjo Kariškai istorinio muziejaus (1940 m. birželį sovietams okupavus Lietuvą muziejus neteko Vytauto Didžiojo

vardo) direktoriaus pareigas, 1945 m. birželio–spalio mėnesiais buvo šio muziejaus direktorius, kol iš šių pareigų buvo atleistas pradėjus muziejaus ekspozicijos sovietinimą.

1947–1958 m. P. Tarasenka dirbo M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Kaune Pirminės kultūros ir Dailės skyriuose, dalyvavo ekspedicijose, tyrė piliakalnius ir kitus archeologijos paminklus, savo tyrimų duomenis apibendrino istorinėse studijose.

Pirmąja P. Tarasenkos publikacija laikomas 1921 m. leidinyje „Mūsų senovė“ publikuotas veikalas „Valiulio akmuo“, skirtas mitologinio akmens, esančio Alantos apylinkėje, tiriamajam aprašymui. Paakintas vaikų rašytojo Prano Mašiotio pavyzdžio apie 1924 m. P. Tarasenka ėmėsi rašyti istorijos mokslo populiarinimo knygeles apie Lietuvos – piliakalnių krašto – senovės paminklus. Nuo referatyvinės informacijos mokomajame leidinyje „Gimtoji senovė“ (1925 m.) jis perėjo į beletrizuotą pasakojimą apsakose „Praeities vartai“ (1935 m.) ir „Perkūno šventykloje“ (1939 m.). Autorius

vaizduoja fantastines vaikų keliones iš dabarties į akmens ir žalvario amžių ieškoti „kultūrinio senovės lietuvių klestėjimo pagrindų“ ir savitų rašto ženklų akmenyse. Archeologinių iškasenų duomenis P. Tarasenka apysakoje „Rambyno burtininkas“ (1958 m.) sugebėjo paversti vaizdingais mamutų medžioklės ar pilies gynybos aprašymais, poetinėmis metaforomis (puodo šukė pasakoja apie savo gyvenimą), intriguojančiais nuotykiams. Jo kūrinuose paprasta aiškinamojo tono stilistika nuspalvinta liaudies sakmių, pasakų, dainų motyvais: apybraižų knygoje „Didžiųjų Tyrulių paslaptys“ (1956 m.) akmenų šeimyna šliaužia 9 dienas į kitą vietą ir plaukia per upę.

Meniškiausiai liaudies pasakų koloritas, paties autoriaus vaikystės atsiminimai ir senovės pažinimo troškulis atsiskleidė geriausia jo kūrinium laikomoje apysakoje „Užburti lobiai“ (1956 m.). Romantinio heroizavimo dvasia pavaizduota žemaičių pilies valdovų Skomantų kova su kryžiuočiais apysakoje „Pabėgimas“ (1957 m.), kurioje panaudotas Adomo Mickevičiaus poemos „Konradas Valenrodas“ (1828 m.) siužetas.

1920 m. P. Tarasenka buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinu, 1958 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelnusio kultūros veikėjo garbės vardas.

P. Tarasenka mirė 1962 m. gegužės 17 d. Kaune, palaidotas šio miesto Eigulių kapinėse.

Karališkių Švč. Dievo Motinos globos cerkvė. 1957 m.

karo bendruomenėje liko apie 180 tikinčiųjų, dvasininko nebuvo, tik retkarčiais atvažiuodavo Inturkės stačiatikių popas. 1964 m. maldos namai uždaryti, o 1968 m. religinė bendruomenė užregistruota kaip sunykusi, cerkvė perstatyta į „Anykščių vyno“ gamyklai priklausančius poilsio namus.

Bet grįžkime prie P. Tarasenos šaknų. Kada tiksliai į Karališkius ir jų apylinkes atsikėlė jo protėviai, sunku pasakyti, bet tikrai daug anksčiau nei XIX a. viduryje. Viena aišku, kad protėviai buvo sentikiai. Paties P. Tarasenos ir jo giminaičių prisiminimuose minimos Ukrainos apylinkės, iš kurių po religinių neramumų į Lietuvos teritoriją persikeldavo ištisi kaimai.

1873 m. spalio 29 d. P. Tarasenos senelis iš gretimo Merečiškių kaimo, priklausančio dabartinei Anykščių savivaldybės Kurklių seniūnijai, vedė Mariją Jevgenevną. Jų santuoką Karališkių maldos namuose įformino vientikių šventikas Vasilijus Darendovas, dalyvaujant jo padėjėjui (veikiausiai zakristijonui) Ivanui Andrijanovui.

1874 m. rugpjūčio 19 d. gimė Natalija Zubric-

kaja, P. Tarasenos motina, ji rugsėjo 7 d. pakrikštyta toje pačioje cerkvėje. Vėliau Zubrickių šeimoje gimė dar dvi mergaitės – Praskovija ir Ksenija. Tačiau gimdydama Kseniją mirė jų motina, Tarasenos senelė. Ji palaidota Karališkių kapinėse. Jauniausią iš seserų priglaudė giminaitis – Karališkių maldos namų šventikas (V. Darendovas ar I. Andrijanovas). Vyriausiajai iš seserų – aštuoniolikmetei Natalijai – pasipiršo to paties amžiaus jaunuolis Feodulas Tarasovas, Maksimo sūnus, iš netolimo Miškiniškių kaimo (dabar Anykščių savivaldybės Skiemonių seniūnija), gimęs Pumpėnų valsčiaus apylinkėse (dabar Pasvalio savivaldybė). 1893 m. sausio 20 d. minėtasis vientikių šventikas V. Darendovas Karališkių maldos namuose įformino F. Tarasovo ir N. Zubrickajos santuoką. Kraičio jaunoji gavo nedidelį žemės sklypą prie pat cerkvės. Įrašas cerkvės knygoje liudija, kad 1893 m. gruodžio 18 d. jauniesiems Tarasovams gimė sūnus Piotras, kurį 1894 m. sausio 2 d. Karališkių cerkvėje pašventino minėtasis dvasios tėvas V. Darendovas. Bažnyntiniame įra-

Karališkių sentikių (vientikių) bendruomenės kapinės.

še naujagimis ir jo tėvai įvardijami stačiatikiais. Kūdikio krikšto tėvai buvo Jeremijus Danilovičius Zubrickis ir jo žmona Marfa Zubrickaja (Andrijanova) – veikiausiai giminaičiai. Ši data vėliau buvo pamiršta ir P. Tarasenko visą gyvenimą laikė save gimusiu 1892 m. gruodžio 19-ąją.

Pagal Karališkių cerkvės įrašus, esančius Lietuvos valstybės istorijos archyve, Karališkių kaimo kapinėse 1898 m. rugsėjo 9 d. palaidota Jefrosija Jegorovna Zubrickaja. Tai tikriausiai P. Tarasenkos prosenelė iš motinos pusės ir vyriausia žinoma jo artima giminaitė. 1910 m. tose pačiose kapinėse palaidota 70-metė Ksenija Klementjevna Tarasova, gimusi Skapiškio kaime (dab. Kupiškio r.), ko gero, P. Tarasenkos senelė iš tėvo pusės.

Kada ir kodėl Petro Tarasovo pavardė pakeista į Tarasenkos, nėra aišku. Kauno apskrities archyve saugomuose Alantos pradžios mokyklos dokumentuose pažymėta, kad 1905 m. vasario 20 d. pradžios mokyklos baigimo pažymėjimas buvo įteiktas mokiniui Tarasenko Piotru

Feodulovičiui – pagal metrikus Tarasovui. Kai 1912 m. į Alantos pradžios mokyklą jis atvyko dirbti mokytoju, oficialiuose Kauno gubernijos mokytojų sąrašuose yra jau Tarasenkos pavardė, nors dauguma jo artimųjų (tėvas, brolis, brolio vaikai) turėjo Tarasovų pavardes. Karališkių kaime gyveno daugiausia rusų tautybės gyventojai, jie vertėsi žemdirbyste, žvejyba ir dailidės amatu. Tačiau iš nederlingos, paežerėse išsimėčiusios žemės pragyventi buvo labai sunku. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje carinėje Rusijoje priėmus alkoholio monopolio įstatymą, miestuose ir miesteliuose kūrėsi degtinės monopoliai su visa tam reikalinga infrastruktūra: gamyba, transportavimu ir prekyba.

Daugelis Karališkių kaimo gyventojų įsitraukė į šį verslą ir dažniausiai užsiiminėjo degtinės pervežimu. Kiek tai buvo legalu, kiek ne, sunku pasakyti. Bet aišku viena, kad tai buvo pelningas ir kartu pavojingas verslas. Tai rodo toks atsitikimas. XX a. pradžioje Karališkiuose gyveno keturi broliai Karablikovai, P. Tarasenkos giminaičiai. Zacharijus dirbo Alantoje degtinės monopolyje ir vežiodavo degtinę vežimuose. Kartą prie Anykščių jį užpuolė ir degtinę atėmė. Tuo pasinaudodama caro valdžia vientikiui iškėlė sąlygas – sumokėti didelę baudą, sėsti į kalėjimą arba pereiti į stačiatikių tikėjimą. Zacharijus pasirinko pastarąjį variantą. Su degtinės monopolio atidarymu Alantoje susietas tolesnis Tarasovų šeimos likimas. P. Tarasenkos tėvas F. Tarasovas, gana mokytas žmogus, įsidarbino Alantos degtinės monopolyje ir apie 1902 m. su šeima persikėlė į Alantą.

Galbūt dar viena priežastis, paskatinusi pakeisti gyvenamąją vietą, galėjo būti psichologinio pobūdžio: gyvenant Karališkių kaime, Tarasenkos šeimoje vienas po kito gimė ir ankstyvoje kūdikystėje mirė pirmagimio Petro broliai Nikolajus ir Jakovas, seserys Nadežda ir Tatjana. Užbėgant įvykiams už akių paminėtina, kad vėliau jau Alantoje šeima susilaukė ir užaugino dar tris vaikus: Kateriną, Valentiną ir Anatolijų. Taip 1902 m. pasibaigia „karališkasis“ P. Tarasenkos biografijos laikotarpis.

VAIKYSTĖS METAI ALANTOJE

Alantoje Tarasovai iš vietinio gyventojų Vladislavo Drazdausko išsinuomojo dalį namo netoli tuo metu statomos naujos bažnyčios. Kitoje namo pusėje gyveno pats savininkas. Apie 1907 m. jis tą namo dalį pardavė buvusiam Alantos bažnyčios vargonininkui Florijonui Targonskui, su kurio šeima Tarasovai palaikė gerus santykius, F. Targonskas turėjo įtakos būsimojo archeologo ir rašytojo pasaulėžiūrai. P. Tarasenos šeima šiuose namuose gyveno iki 1914 m. rudens, kai Petras buvo mobilizuotas į carinę armiją kovoti fronte, o jo šeima – tėvas Feodulas, motina Natalija, seserys Katerina, Valentina ir brolis Anatolijus – evakavosi į Rusijos gilumą. Tėvas F. Tarasovas Alantoje dirbo degtinės monopolio, kurio pastatas buvo miestelio pakalnėje, dabartinėje Kazlų sodybos teritorijoje, vedėju.

1902 m. P. Tarasenka pradėjo lankyti Alantos valdišką dviklasę pradžios mokyklą, kuri buvo pastatyta 1884 metais. Petru dar tebesimokant ar truputį vėliau, medinis mokyklos pastatas ir šalia esanti karčema sudegė, o mokykla buvo laikinai perkelta į bažnyčios špitolės patalpas. Mokyklos vedėjas (mokytojas) tuo metu buvo Jakovas Mažeiko (Jokūbas Mažeika), Tarasovų šeimos bičiulis, vienas iš dukrų krikšto tėvas. 1905-ieji į palyginti ramų Alantos gyvenimą atnešė sumaištis: miestelyje vienas po kito vyko prieš carinę valdžią nukreipti mitingai, kuriuos organizavo vietiniai ir apskrities socialdemokratai. Šie įvykiai tiesiogiai palietė ir P. Tarasenos šeimą: maištautojai nuniokojo degtinės monopolio patalpas, išdaužė langus, sunaikino prekes.

Nors monopolio vedėjo pareigos buvo pavojingos, jos buvo svarbios ir pelningos. Vadovaudamas degtinės monopoliumi F. Tarasovas sugebėjo išlaikyti savo gausią šeimą, išleisti vaikus į mokslą. Jis buvo gerbiamas žmogus Alantoje. 1911 m. Alantoje steigiant Vartotojų kooperatyvą, F. Tarasovas buvo vienas iš jo steigėjų ir kandidatų į pirmininkus greta tokių žymių žmonių kaip varpininkas daktaras J. Gaidys-Gaidamavičius, dvarininkas K. Kozioll-Pochlevskis. Tai rodo Alantos bažnyčios archyve surasti dokumentai. F. Tarasovas alantiškių prisiminimuose

išliko kaip šviesus, gerai lietuviškai kalbantis, gerų patarimų vietiniams gyventojams negailintis, niekada neatsisakantis padėti žmogus.

Nedaug išliko atsiminimų apie P. Tarasenos motiną Nataliją. Tai buvo tyli, pamaldi, vaikų priežiūra ir auklėjimu besirūpinanti moteris, per didžiąsias religines šventes su šeima lankydavosi Karališkių maldos namuose, kapinėse, kur palaidoti artimieji, pas gimines, kurių tuo metu ten dar daug gyveno. 1905 m. P. Tarasenka baigė pradžios mokyklą ir, kaip jis pats rašys savo biografijoje, dirbo raštininku Alantos valsčiuje.

Petras Tarasenka su bičiuliais Alantos apylinkėse apie 1913 m. Iš dešinės: Petras Tarasenka (pirmas), Juozas Guodis (trečias), Juozas Karosas (ketvirtas).

Veikiausiai paauglys dirbo raštininko pagalbininku, nes oficialiame to laikotarpio Alantos valsčiaus valdininkų sąraše jo pavardės nėra. Vėliau savo atsiminimuose P. Tarasenka prisimins, kad parašęs vieną raštą lietuviškai ir iš raštininko pareigų už tai buvęs atleistas. Nors tuo metu jau buvo jaučiamas liberalesnis carinės valdžios požiūris į lietuvių kalbą ir kultūrinį judėjimą, carinio režimo cenzūrą dar pajausdavo ir eiliniai gyventojai, ir valdininkėliai, ir kai kada lietuviai viršaičiai. Pavyzdžiui, to meto laikraštyje „Vienybė“ (1908 m. Nr. 10) parašyta, kad už tai, jog

mokykloje nebuvo stačiatikių ikonos, vietos viršaitis Umbrasas „buvo pasodintas į daboklę ant penkių dienų“.

Šiuo gyvenimo laikotarpiu P. Tarasenka sutiko du žmones, kurie vėliau meiliai minimi atsiminimuose arba tapę jo kūrinijų herojų prototipais, – tai senelis Yla ir piemuo Pilimonas. Keli kilometrai nuo Alantos pakeliui į gimtuosius Karališkius senose mažytėse Laičių kaimo kapinaitėse išlikęs kapo kauburėlis, ant kurio apie 1960 m. giminaičių pastatytas paminklas su užrašu: „Užburtų lobių pasakotojas Kazimieras Yla

Petras Tarasenka (antras iš kairės), Juozas Karosas (sėdi) ir Juozas Gruodis (pasirėmęs prie tvoros) prie ką tik pastatytos Alantos pradžios mokyklos. 1913 m. ruduo.

1850–1930“. Seni P. Tarasenos bičiuliai iš Pasuo-
jės kaimo Ona ir Jurgis Siminkevičiai, 1956 m.
gavę dovanų ką tik išleistą knygą „Užburti lo-
biai“, padėkos laiške P. Tarasenkai rašė: „Ylos sū-
nus sužinojęs atėjo paskaityti, reikia, sako, mano
anūkams įsigyti tokie raštai.“ Veikiausiai tai Ka-
zimiero Ylos sūnus Vacys Yla, tuo metu gyvenęs
Jaurų kaime. Senuose prisiminimuose minima,
kad Ylos, buvę baudžiauninkai, gyveno ir ėjo
lažą netoli dabartinio dvaro, tačiau vėliau pate-

kę pono Tadeušo Pac-Pamarnecko nemalonėn
ir buvo nutremti į Jaurų pelkyną. Daug sunkiau
atskleisti piemens Pilimono asmenybę, tačiau
tikriausiai jis irgi realiai egzistavo. Veikiausiai
su juo P. Tarasenka susipažino besimokydamas
Anykščių pradžios mokykloje. Savo biografijoje
jis rašė: „Kai dar mokiausi pradinėje mokykloje
ir iš vienos mokyklos teko pereiti į kitą ir gyventi
bendrabytyje, tuomet susipažinau su Pilimonu,
kuris mokėsi vienoje klasėje.“

PAAUGLYSTĖ ANYKŠČIUOSE IR PANEVĖŽIO MOKYTOJŲ SEMINARIJOJE

Alantoje buvo tik dviklasė pradžios mokykla, todėl 1906–1908 m. P. Tarasenka mokslus tęsė Anykščių pradžios mokykloje, kurioje kadaise mokėsi Antanas Baranauskas, Jonas Biliūnas, Antanas Vienuolis-Žukauskas. Tuo metu šioje mokykloje vyriausiuoju mokytoju dirbo Pave-

las Borovikas, antruoju – lietuvis Jonas Šlepilaitis. Baigęs Anykščių pradžios mokyklą 1908 m. rudenį P. Tarasenka įstojo į Panevėžio mokytojų seminariją. Joje tuo metu mokėsi daugiausia rusų stačiatikių vaikai. Panaikinus spaudos draudimą, nuo 1906 m. jau galėjo mokytis ir katalikų tikėjimo jaunuoliai, tačiau 1907 m. iš 132 moksleivių buvo tik 8 lietuviai.

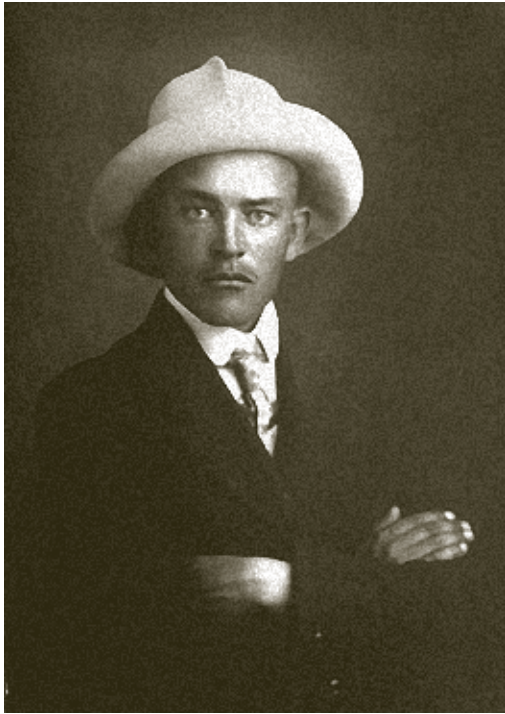
Nuo 1906 m. rugsėjo iki 1908 m. spalio seminarijoje lietuvių kalbą dėstė žymus kalbininkas, lietuvių bendrinės kalbos tėvas Jonas Jablonskis. Jis buvo vienintelis lietuvis mokytojas seminarijoje, o P. Tarasenka buvo pirmasis rusas iš seminarijos studentų, 1908 m. rudenį užsirašęs pas J. Jablonskį mokytis lietuvių kalbos. Besimokydamas seminarijoje P. Tarasenka domėjosi archeologija ir Lietuvos istorija. Į jo rankas pateko nedidelė Romanovo knygutė „*Drevnost severozapadnogo kraja*“, kurioje buvo aprašyti ir Lietuvos archeologiniai paminklai. Ši brošiūra P. Tarasenką taip sudomino, kad jis išmoko ją beveik atmintinai.

Vasaros atostogų metu P. Tarasenka sugrįždavo į Alantą, domėjosi senovės paminklais, radiniais. Savo biografijoje rašė: „Besimokydamas Panevėžio mokytojų seminarijoje stebėjau žuvalimą ežere. Kai žvejys ištraukė tinklą – „trubicą“, nustebau pamatęs, kad vietoje molinių svarelių tinklas nusagstytas akmeniniais kirvukais, kas tai per daiktai aš žinojau, bet kad jie randasi Lietuvoje, tai buvo naujiena. Žvejys pasakodavo, kad tai Perkūno kulkos, jais Perkūnas muša velnius ir t. t. Pavyko tuomet gauti du kirvukus.“

Panevėžio seminarijos laikotarpio archyvinė medžiaga, kuri I pasaulinio karo metais išvežta į Mstislavlį (Rusija), 2012 m. buvo aptikta Minsko istorijos archyve. Ją patyrinėjus veikiausiai būtų įdomių naujų personalijų ir kultūros faktų.

JAUNASIS MOKYTOJAS ALANTOJE

Baigęs Panevėžio mokytojų seminariją 1912 m. rugpjūčio 1 d. P. Tarasenka pradėjo dirbti Alantos pradžios mokykloje. Nors naujasis mokyklos pastatas 1911 m. jau buvo pradėtas statyti, bet pirmus metus jam dar teko darbuotis kukliose buvusios špitolės patalpose, o dėl vietos stygiaus net mokinių skaičius buvo ribojamas. Tuo

Mokytojas Petras Tarasenka Alantoje.

metu mokykloje mokėsi per 100 mokinių.

Be P. Tarasenos, dirbo dar du mokytojai: vedėjas suvalkietis Adomas Kliučinskas, baigęs Veiverių mokytojų seminariją, ir iš Sankt Peterburgo atvykusi Jarmolajeva. P. Tarasenka per mėnesį gaudavo atlyginimą (28 rublius ir 20 kapeikų), be to, papildomai po keletą rublių už gimnastikos pamokas.

1912–1914 m. gyvenimo laikotarpio P. Tarasenos veiklos Alantoje negalima atsieti nuo miestelio šviesuomenės, inteligentijos, viso miestelio kultūrinio gyvenimo, kuris prieš I pasaulinį karą buvo labai aktyvus. Nors P. Tarasenka mokė vaikus rusų kalba, kaip prisimena jo mokiniai, jis nevengdavo vartoti lietuvių kalbos, aiškindamas kai kuriuos dalykus, su mokinių tėvais bendraudavo lietuviškai, iš jo asmeninės bibliotekos buvo galima gauti paskaityti ir vieną kitą lietuvišką knygą ar periodikos leidinį.

Sudegus Alantos senajai medinei mokyklai, vedėjas A. Kliučinskas ir jaunasis mokytojas P. Tarasenka aktyviai prisidėjo prie naujos mokyklos statybos, kreipėsi į mokinių tėvus ir apylinkės gyventojus, prašydami visokeriopos paramos.

1913 m. rudenį Alantoje atsiradė nauja mokykla su erdviomis klasėmis ir net gimnastikos sale. Mokykla pastatyta valsčiaus gyventojų lėšomis ir suprojektuota taip, kad prireikus būtų galima pristatyti antrąjį aukštą ir išplėsti iki 4 skyrių. Tačiau iki I pasaulinio karo mokykla liko dvimetė.

Alantos kultūrinis gyvenimas pagyvėjo, kai čia 1913 m. pavasarį atsikėlė dirbti vargonininkai ir būsimoji kompozitoriai Juozas Gruodis ir Juozas Karosas, kurių rūpesčiu Alantos naujoje bažnyčioje buvo įrengti žymios Goebelio firmos vargonai, tuo metu vieni geriausių Aukštaitijoje. Vėliau J. Karosas savo autobiografinėje knygoje „Nueitas kelias“ (1976 m.) rašys: „Patiko graži gamta, patiko nauji pažįstami. Artimiau susidraugavome (kartu su J. Gruodžiu) su lietuviška mokyklos vedėjo A. Kliučinsko-Kliučiaus šeima, su jaunu mokytoju Petru Tarasenka, gerai kalbėjusiu lietuviškai, turėjusiu didelę bibliotekėlę įvairios literatūros.“ P. Tarasenos draugystė su J. Karosu nenutrūko visą gyvenimą, ypač buvo glaudi 1932–1940 m. jiems gyvenant Kaune. Alantos jaunųjų bičiulių kompaniją papildė studentės Tumaitės ir jų broliai bei Pranas ir Jonas Vžešniauskai (pastarasis – žymaus dirigento prof. Vytauto Viržonio tėvas). Alantoje buvo nuolat rengiami lietuviški vakarai, suburtas puikus choras, įkurtas mėgėjų teatras. Vienas aktyviausių organizatorių buvo artimas P. Tarasenos draugas Juozas Jankauskas iš Motiejūnų kaimo. Alantoje buvo veikli Blaivybės draugija, minėtojo Jankausko iniciatyva įkurtas lietuviškas švietėjiškas būrelis „Vilniaus Aušra“. Kultūriniai vakarai dažniausiai vykdavo Blaivybės draugijos arba Vartotojų kooperatyvo patalpose, karčemos pastato salėje. Renginiuose buvo aktyvus ir jaunasis mokytojas.

Su daugeliu jaunystės draugų ir pažįstamų P. Tarasenką likimas suves ir vėliau, jau tarnaujant Lietuvos kariuomenėje. Kaune kariuomenės štabe dirbs su Baliu Bobeliu iš Motiejūnų kaimo, o Septintajame pėstininkų pulke – su buvusiu Alantos bažnyčios vikaru, pulko kapelionu Vilhelmu Balandžiu. Jie, kaip ir P. Tarasenka, vėliau bus apdovanoti aukščiausiu tarpukario Lietuvos apdovanojimu – pirmojo laipsnio Vyčio Kryžiumi. Tačiau P. Tarasenos didžiausias pomėgis ir

aistra Alantoje buvo domėjimasis krašto praeitimi, jos istoriniais ir archeologiniais paminklais. Į šią veiklą jis įtraukė ne tik mokinius, bet ir suaugusiuosius. Jis taip sudomino Aluntos vikarą Petrą Kubilių, kad šis pats pradėjo rinkti ir kolekcionuoti archeologinius radinius.

P. Tarasenka savo atsiminimuose rašė: „1912 m. pradėjau mokytojauti Alantos mokykloje. Vieną šeštadienį parodžiau mokiniams akmeninį kirvuką, paaiškinau ir paprašiau, kas turi, atnešti. Pirmadienį jų sunėšė ar trisdešimt. Toks buvo jų gausumas. Mano kolekcija didėjo, bet pradėjo kirvukus rinkti ir kunigas vikaras.“ Mokytojaudamas P. Tarasenka susipažino su Pokrovskio leidiniais „*Archeologičeskaja karta Vilenskoj i Kovenskoj gubernii*“. Čia buvo minimos jam pažįstamos vietos, todėl jis pradėjo jas lankyti, kartu ieškodamas senovės paminklų. Į kompaniją pasikvietė gerą piešėją gimnazistą Jurgį Gaidamavičių (veikiausiai alantiškio varpininko daktaro Jono Gaidžio-Gaidamavičiaus jauniausiąjį sūnų). Jie ne tik apžiūrėdavo archeologinius paminklus, bet ir piešdavo įdomesnius etnografinius objektus. „Visokios medžiagos prisirinkome, o čia dar Yla pasipainiojo su savo legendomis ir pasakomis“, – rašė P. Tarasenka.

Jis tada jau buvo girdėjęs apie T. Tiškevičiaus, A. Kirkoro, V. Nagevičiaus, L. Kšivicko, V. Šukevičiaus ir kitų archeologų darbus. Dalį jų galėjo turėti savo bibliotekėlėje, kuri po karo kartu su surinkta archeologine kolekcija, de ja, dingo – „karo metu Lietuvoje palikti rinkiniai, knygos, užrašai žuvo, buvo mano „geradėjų“ išnešioti“. 1914 m. rugpjūčio viduryje su Alanta atsisveikino P. Tarasenka ir J. Gruodis. P. Tarasenka nuo rugsėjo 1 d. paskirtas dirbti į Tirmūnų pradinę mokyklą Utenos valsčiuje, bet jau spalio mėnesį jis išvyko į Sankt Peterburgą. J. Gruodis, gavęs alantiškių mecenačių Kazelaičių finansinę paramą, išvyko studijuoti į Maskvos konservatoriją.

SUGRIŽIMAI Į ALANTĄ

Retoki čia buvo P. Tarasenkos apsilankymai. Senieji alantiškiai dar prisimena, kaip tarpukariu P. Tarasenka keletą kartų buvo atvykęs į Alantą. Aplankydavo gerą pažįstamą F. Targonską, namelį, kuriame gyveno. Apsistodavo dažniausiai

Pasuojęs kaime šalia Alantos pas vaikystės ir jaunystės draugus Oną ir Jurgį Siminkevičius.

Aplankydavo prie Virintos upės gyvenantį garbaus amžiaus Steponą Vžešniauską, su kuriu sūnumis Pranu ir Jonu, dirigento profesoriaus Vytauto Viržonio tėvu, bendravo (1940 m. Vžešniauskai pasikeitė pavardę į Viržonių).

Eidamas grįstomis Alantos miestelio gatvėmis aukštas, išvaizdus, visada su pulkininko uniforma, prisisegęs Vyčio Kryžių P. Tarasenka atkreipdavo ne vieno alantiškio, ypač alantiškės dėmesį.

Paskutinis P. Tarasenkos apsilankymas Alantoje ir susitikimas su jos gyventojais įvyko 1960 m. gegužę. Šio susitikimo iniciatorius buvo mokytojas Adolfas Prancūnas, kuris tuo metu vadovavo mokyklos kraštotyros būreliui. Apsistojo svečias Pasuojęs kaime pas Siminkevičius, susitiko su mokiniiais kraštotyryninkais, su jais aplankė gretimus Antakščių ir Maišiakulės piliakalnius. Pilnutėlėje mokyklos salėje tarsi už savo gyvenimą atsiskaitė: „Aš dirbau tam, kad žmonės suprastų, gerbtų save ir žengtų į šviesesnę ateitį, kad pamiltų darbą, tėvynę. Aš patenkintas, kad galiu atsiskaityti jums, aluntiškiai.“ Alantos moksleiviams jis pakartojė savo užburtų lobių esmę: „Žmogus – užburtas lobis. Mes ieškome lobių: kada pabaigiame septynmetę mokyklą, imame varinius pažaliavusius pinigų, kada pabaigiame vidurinę, imame sidabrą, pabaigę aukštąjį mokslą – auksą, o dar vėliau – deimantus. Todėl visi mokykimės, kad rastume deimantus.“

Tačiau svarbiausias P. Tarasenkos sugrįžimas į Alantą buvo pasirodžius jo knygai „Užburti lobiai“, kurią rašytoja Aldona Liobytė recenzijoje, 1967 m. publikuotoje „Literatūroje ir mene“, pavadino ode gimtinei.

Jaunystės draugas Pranas Viržonis dėkodamas rašė: „Brangus prieteliau Petrai, skubinu išreikšti savo nuoširdžiausią padėką už vakar gautą dovaną „Užburti lobiai“. Tikrai nepatikėsi padaręs man didelį malonumą. Ypač malonu prisiminti vaikystės dienas, tas visas vietas ir žmones ir įvykius jau tolimos praeities laikų iš savo gimtojo miestelio. Tad sveikinu, mielas drauguži, išleidus tą spausdintąjį žodį. Tikrai bus prisiminimas jaunystės dienų ir savo vaikystės draugo Petro.“

Jaunystės draugai Petras Tarasenka ir Jurgis Siminkevičius su mokytoju Adolfu Pranckūnu Pasuojės kaime 1960 m. gegužę.

„Visą Lietuvą išvaikščiojęs, pasenau, bet šių kelionių negaliu atsisądėti. Lyg pasakų vanduo jos gaivina mano silpstančias jėgas, iš naujo išžiebta meilė žmogui ir gimtajam kraštui. Ypač malonu keliauti aukštaičių vieškeliais. Vingiuoja, rangosi jie lyg žalčiai visomis kryptimis tarp kalnų ir ežerų. Kitas žiūrėk įsidrąsinęs žiebia vietoje per aukštas kalvas, bet kur nors klony užtin-

ka ežerą ir nedrįsdamas jo perkirsti pasuka į šalį, šliejasi prie krantų, o paskui lyg susigėdęs savo bejėgiškumo, neria į mišką“, – gyvenimo pabaigoje rašė P. Tarasenka.

P. Tarasenos atminimas Alantoje gyvas. Jį mena išlikęs namelis, kuriame jis gyveno, mokykla, kurioje dirbo, ir kultūrinį palikimą puoselėjantys žmonės, kraštiečiai.